

Tea Lindström
Sari Tiainen

Opas lastentarhanopettajille

Kasvun kansio –työskentelyn aloitus päiväkodissa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi AMK

Hyvinvointi- ja toimintakyky

Opinnäytetyö13.09.2013

Tekijät Otsikko Sivumäärä Aika	Tea Lindström Sari Tiainen Opas kasvun kansion aloitukseen 29 sivua + 3 liitettä 13.09.2013
Tutkinto	Sosionomi AMK
Koulutusohjelma	Hyvinvointi- ja toimintakyky
Suuntautumisvaihtoehto	Varhaiskasvatus
Ohjaajat	Riikka Tiitta Jyrki Konkka
<p>Opinnäytetyömme tarkoituksena oli suunnitella päiväkotia Saniaisen lastentarhanopettajille opas, kasvun kansio -työskentelyn aloituksen helpottamiseksi.</p> <p>Päiväkotia Saniaisen johtaja toivoi, päiväkotia Impivaarasta siirrettävän, VKK Metron tekemän tutkimustyön mukana tulleita hyviä kasvatuskäytänteitä päiväkotia Saniaiseen. Ajatus opinnäytetyöstämme syntyi opinnäytetyön rajausta tehtäessä. Opinnäytetyössämme kasvun kansio toimii lapsen kehityksen ja kasvun havainnoinnin tukena sekä apuna niiden dokumentoinnissa. Päiväkodin henkilökunnalle tehty kysely paljasti että päiväkodin henkilökunta toivoi yhteistä linjausta kasvun kansio -työskentelystä sekä lisätietoa sen käytöstä.</p> <p>Suunnittelimme pdf-muotoisen, lastentarhanopettajille suunnatun aloitusoppaan kasvun kansio -työskentelyn aloituksesta. Pdf-muotoinen opas on mahdollista lisätä päiväkodin yhteisiin tiedostoihin, joista sen voi tarvittaessa käydä lukemassa tai tulostamassa avuksi ryhmään.</p> <p>Opinnäytetyössämme selvennämme teorian avulla, mikä kasvun kansio on, mitä se voi sisältää ja miten sitä voi käyttää lapsen kehityksen ja kasvun havainnoinnin sekä dokumentoinnin apuna. Teorian pohjalta, olemme koonneet mahdollisimman selkeän ja kattavan kasvun kansio -työskentelyn aloitusoppaan. Oppaan tarkoitus on innostaa lastentarhanopettajia tekemään kasvun kansioita sekä näkemään ja kokemaan kaikki ne edut joita työskentelymenetelmä työhön voi tuoda. Työskentelymuoto auttaa myös kasvatushenkilökuntaa kehittämään päiväkodin ja päiväkotiryhmän toimintaa. Työskentelymuoto auttaa tuomaan esiin lapsen eri kehitysvaiheet, mahdolliset tuen tarpeet sekä toimii apuna lapsen terveen itsetunnon kehittymisessä.</p>	
Avainsanat	kasvun kansio, dokumentointi, havainnointi

Authors	Tea Lindström and Sari Tiainen
Title	Guide for Starting a Growth Portfolio in Early Childhood Education
Number of Pages	29 pages + 3 appendices
Date	Autumn 2013
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Riikka Tiitta, Senior Lecturer Jyrki Konkka, Principal Lecturer
<p>The purpose of our Bachelor's thesis was to make a guide to kindergarten teachers, starting growth portfolio based working in day care center Saniainen. The idea of our Bachelor's thesis came up in the process of narrowing our thesis topic. Our purpose was to make the threshold of starting growth portfolio based working as low as possible. In our thesis a growth portfolio helped in the observation process of children's growth and development. It also helped with documenting children's growth and development.</p> <p>We planned a guide as a pdf version. With our guide we wanted to lower the threshold of starting growth portfolio based working. The guide can be loaded in the day care center's common computer files, where it can be easily found for reading and it can, if needed, be printed out. The results revealed that day care personnel needed more information about the possibilities of using growth portfolios. They also wanted to have a common policy for making growth portfolios in their day care center.</p> <p>In our Bachelor's thesis we clarified, using theory, the characteristics of a growth portfolio and what it could include. Our guide was made as simple as possible but also comprehensive. The purpose of this guide was to inspire kindergarten teachers to adopt growth portfolio based working as a work method and to see and experience all those benefits that it brings to their educational work.</p> <p>Portfolio based working helps day care personnel to develop the day care center and its units. It helps to bring out children's developmental phases and their possible need of early educational support. It also helps children to evolve a healthy self-esteem.</p>	
Keywords	growth portfolio, documentation, observation

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Varhaiskasvatuksen historiaa	3
2.1	Varhaiskasvatus 1970-luvulta 2000-luvulle	3
2.2	Varhaiskasvatus 2000-luvulla	4
2.3	Päivähoidon varhaiskasvatusta säätelevä ohjeistus ja lainsäädäntö	5
2.3.1	Laki ja asetus lasten päivähoidosta	5
2.3.2	Muut päivähoitoa ohjaavat asiakirjat	6
2.4	Helsingin päivähoidon organisaatiouudistus 1.1.2013	8
3	Työelämän yhteistyökumppani päivähoitoyksikkö Impivaara-Saniainen	8
4	Opinnäytetyön tausta	9
5	Kasvun kansio päiväkodissa	10
5.1	Mikä on kasvun kansio?	10
5.2	Kasvatuskumppanuus	12
5.3	Lapsen osallisuus kasvunkansion tekoon	12
5.4	Kasvun kansion sisältö	13
5.5	Kasvun kansion hyödynnettävyys	14
5.6	Havainnointi	15
5.6.1	Lapsen kielellisten taitojen havainnointi	15
5.6.2	Lapsen sosiaaliset taidot, minäkäsitys ja itsetunto	16
5.6.3	Lapsen toiminnan havainnointi	17
5.7	Pedagoginen dokumentointi	21
5.8	Dokumentointi	22
5.9	Etiikka	22
6	Kysely päiväkodin henkilökunnalle	23
7	Oppaan tausta ja tavoitteet	24
8	Pohdinta	25
	Lähteet	27
	Liitteet	
	Liite 1. Tiedote henkilökunnalle	
	Liite 2. Kysely kasvun kansion käytöstä työvälineenä	
	Liite 3. Opas kasvun kansio –työskentelyyn päiväkodissa	

1 Johdanto

Nykyaikainen päivähoito perustuu valtakunnalliseen, kunnalliseen, päiväkodin eli yksikön sekä lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja esiopetussuunnitelmaan. Päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelma kuvaa hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudet sekä niiden toteutumisen arjessa. Lapsen oma varhaiskasvatussuunnitelma ja esiopetussuunnitelma tehdään yhteistyössä vanhempien kanssa. Nämä suunnitelmat ohjaavat lapsen yksilöllistä varhaiskasvatusta ja esiopetusta. (Stakes 2005: 7-9.)

Varhaiskasvatus on lapsen elämässä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoite on edistää tasapainoista kasvua, kehitystä sekä oppimista. Kasvatustehtävä vaatii vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten yhteistyötä, jotta heille yhteinen tehtävä muodostaisi lapsen kannalta parhaan kokonaisuuden. (Stakes 2005: 11.) Varhaiskasvatuksessa tulee painottaa lapsuuden itseisarvoisuutta, lapsuuden vaalimista sekä lapsen ohjausta ihmisenä kasvamisessa. (Stakes 2005: 13.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on ensisijaisesti edistää lapsen hyvinvointia. Lapsen voidessa hyvin hänellä on hyvät kasvun, oppimisen ja kehittymisen edellytykset. (Stakes 2005: 15). Kasvattajalle ja kasvatusyhteisölle tietoinen ja tavoitteellinen kasvatus ovat valintojen tekemistä. Kasvattajan toimintaa ohjaa näkemys hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuuksista. Kasvattajan tulee tiedostaa lapsen kasvun ja oppimisen mahdollisuudet. (Stakes 2005: 17.) Kun lapsi toimii mielekkäällä ja hänelle merkityksellisellä tavalla hän voi kokea oppimisen ja onnistumisen iloa. Kasvattajan tulee kuunnella lasta ja antaa hänelle mahdollisuuksia aloitteisiin, toimintojen valintaan, tutkimiseen, johtopäätösten tekemiseen ja ajatusten ilmaisuun. Kasvattajat dokumentoivat, arvioivat ja pyrkivät kehittämään toimintaansa koko ajan. (Stakes 2005: 18).

Lapsen varhaiskasvatus perustuu kasvattajien ja vanhempien yhdessä laatimaan varhaiskasvatussuunnitelmaan, jossa otetaan huomioon lapsen yksilöllisyys sekä vanhempien näkemykset lapsen kasvatuksessa. Tämän suunnitelman perusteella kasvattajat voivat toimia johdonmukaisesti lasten yksilölliset piirteet huomioiden. Kasvattajien tehtävänä on havainnoida lapsen kehitystä järjestelmällisesti ja tietoisesti sekä huomioida hänen kehitystasonsa niin toiminnan suunnittelussa että varhaiskasvatussuunnitelmissa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa huomioidaan lapsen kokemukset,

tarpeet ja tulevaisuuden näkymät, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet sekä yksilölliset tuen ja ohjauksen tarpeet. Vanhempien kanssa käydyissä keskusteluissa kiinnitetään huomiota lapsen kehitykseen myönteisesti vaikuttaviin asioihin. Lapseen liittyvät huolenaiheet ja mahdolliset kehityksen ongelmat tuodaan esille selkeinä ja niihin etsitään ratkaisua yhdessä. (Stakes 2005: 32-33.)

Opinnäytetyömme ajatus lähti päiväkotia Saniaisen johtajan toiveesta siirtää pääkaupunkiseudun varhaiskasvatukseen kehittämissyksikkö VKK Metron tutkimustyön tuomia hyviä kasvatuskäytänteitä osaksi päiväkodin arkea. Vuonna 2012 VKK Metron kehittämistoiminta kohdistui päivähoiton dokumentointikäytäntöjen sekä päivähoiton ja neuvolan välisen yhteistyön kehittämiseen. Lisäksi päivähoitossa oli kehittämiskohteina muun muassa havainnointiin perustuva leikinohjaus, kiusaamisen ehkäisy, kasvatuskumppanuus sekä oppimisympäristöjen kehittäminen. (Socca 2012.)

Halusimme kohdentaa opinnäytetyömme päivähoiton dokumentointikäytäntöjen kehittämiseen. Aiheeseen perehtyessämme päädyimme keskittymään kasvun kansio -työskentelyyn päivähoitossa. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman (Stakes 2005) mukaisesti lapsen havainnointi ja dokumentointi ovat merkittävä osa kasvatustyötä ja niiden avulla suunnitellaan lapsen yksilölliset varhaiskasvatussuunnitelmat sekä kehitetään yksikön ja kasvattajien toimintaa. Kasvun kansio -työskentely luo mahdollisuuden tämän kasvatustehtävän tukemiselle. Kansiotyöskentely tekee lapsen kasvun ja kehityksen konkreettisesti näkyväksi ja sen avulla vanhemmat saavat tietoa lapsen elämästä kodin ulkopuolella (Kankaanranta 1998: 66).

Opinnäytetyönämme päätimme suunnitella päiväkotia Saniaisen lastentarhanopettajille kasvun kansion aloitusoppaan. Päädyimme rajaamaan oppaan lastentarhanopettajille suunnatuksi, sillä he vastaavat lapsiryhmän pedagogisesta kasvatustehtävästä. Oppaasta suunnittelimme mahdollisimman selkeän ja yksinkertaisen jotta työskentelytavan käyttöönotto ei tuntuisi heistä liian haastavalta. Opinnäytetyössämme keskityimme käsittelemään kasvun kansiota havainnoinnin ja dokumentoinnin apuvälineenä. Opinnäytetyömme perustana on valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma ja sen mukainen kasvatustyö. Kasvun kansio on hyvä käytänte, joka hyödyttää kasvattajia, vanhempia ja lapsia sekä toimii apuna työyhteisön kehittämisessä.

2 Varhaiskasvatuksen historiaa

2.1 Varhaiskasvatus 1970-luvulta 2000-luvulle

Varhaiskasvatuskäsitteen alku on 1970 –luvulla. Se otettiin yleiseen käyttöön sosiaalihallituksen varhaiskasvatuksen henkilökunnan koulutuskomitean mietinnön myötä. Varhaiskasvatuksen kehityksen Suomessa voi jakaa kolmeen vaiheeseen. Ensimmäistä hallitsee päivähoitolain synty 1973, toista 1980-luvun murrosvaihe ja kolmatta päivähoitojärjestelmän uudistukset, akatemisoituminen ja esiopetuksen nousu. (Kettunen–Simola 2012: 229–230.) Päivähoitolaki yhdisti 3–6 -vuotiaiden lastentarhat ja alle kolmivuotiaiden seimet ja niitä alettiin kutsua päiväkodeiksi. Pedagogisen toiminnan lähtökohtana toimi alle kolmivuotiaiden päivähoito. (Kettunen–Simola 2012: 232.)

Vuonna 1973 voimaan tullut laki päivähoidosta määritteli valtakunnallisesti hyväksytyt kasvatustavoitteet, pedagogisen toimintasuunnitelman ja sosiaaliministeriön antamat toimintaa säätelevät ohjeet. (Hänninen–Valli 1986: 171.) 1970-luvulta lastentarhan toiminnassa painotetaan tasapuolisesti fyysistä, emotionaalista, intellektuaalista ja sosiaalista kehittämistä. Toimintasuunnitelmaa ja yksityiskohtaisia ohjelmia suunniteltaessa pyrittiin ottamaan huomioon yhteiskunnan asettamat yleiset kasvatustavoitteet, ikäryhmän koostumus, lasten yksilölliset kyvyt ja kehitystaso sekä erityistarpeet. Ohjelmat tuli suunnitella niin, että ne antavat tilaisuuden valintojen ja ratkaisujen tekoon, edistävät lasten omatoimisuutta sekä itsenäistä suunnittelua, laajentavat lasten tieto- ja kokemuspiiriä, kehittävät luovaa ilmaisua ja mielikuvitusta. Ohjelmien tuli olla joustavia, lasten kestokyvyn ja tilanteen mukaan. Ohjelmassa voi vaihdella koko ryhmän yhteistoiminta, pienryhmätoiminta ja yksilötehtävät. Oli pyrittävä luomaan ilmapiiri, jossa lapsi tuntee olonsa turvalliseksi ja jossa häntä ymmärretään, rakastetaan sekä arvostetaan yksilönä asettamatta lapselle vaatimuksia, joihin hänen suorituskäytöksensä ei riitä. (Hänninen–Valli 1986: 172–173.)

1970-luvulla päiväkodeissa otettiin käyttöön opetustuokiot, joissa käsiteltiin yhdessä suunnitelmallisesti aikuisten esiin ottamia asioita. Opettamisesta tuli tavoitteellista eikä kokonaisuusoppimisesta enää puhuttu. Erityisesti kiinnitettiin huomiota kehityksestään jäljessä olevien lasten oppimiseen. (Kettunen–Simola 2012: 234–235.)

Vuonna 1983 lakiin lisättiin kasvatustavoitepykälä. Täyttä yhteisymmärrystä pedagogian kehittämisestä ei kuitenkaan löydetty. Kasvatustavoitteiden tueksi laadittiin jokaisel-

le päiväkotiryhmälle omat oppaat: kuusivuotiaiden esiopetussuunnitelma, alle kolmi-
vuotiaiden päivähoidon toimintasuunnitelma ja kolme–viisi vuotiaiden päivähoidon toi-
mintasuunnitelma. Nämä oppaat olivat luonteeltaan normatiivisia eivätkä ne kyenneet
uudistamaan käytännön toimintaa. Päivähoito määriteltiin kasvatuksen ja hoivan liitoksi
(Kettunen–Simola 2012: 238.)

1980-luvun lopulla tutkimus- ja kehittämishankkeet vaikuttivat päivähoiton käytäntöjen
ja pedagogisten käytäntöjen kehittämiseen. Näiden innoittamina päiväkotien päivien
kulkua muutettiin joustavammaksi kasvatuskäytäntöjä uudistaen. Vaihtoehtoiset peda-
gogiset mallit sekä sosiologinen tutkimus tulivat tunnetuiksi. Sosiologian merkitys ja
vaikuttavuus päiväkodin käytäntöihin näkyi kuitenkin vasta 1990-luvulla. (Kettunen–
Simola 2012: 239.)

Vuonna 1996 tuli voimaan päivähoitolakiin tehty muutos subjektiivisesta päivähoito-
oikeudesta kaikille alle kouluikäisille lapsille. Tämä oli suurin muutos 1973 laadittuun
lakiin, jossa päivähoito-oikeus oli tarveharkintaista ja etusijalla olivat sosiaalisista sekä
kasvatuksellisista syistä päivähoitoa tarvitsevat lapset. Toinen merkittävä muutos oli
päivähoiton siirtyminen 1990-luvulla sosiaalipalvelun kentästä opetustoimeen. Kolmas
muutos oli sosiaalialan yrittäjyyden kasvu joka lisäsi yksityisten päiväkotien määrää.
Suomessa varhaiskasvatuksen pedagogisen uudistumisen vuosikymmen oli siis 1990-
luvulla. Ainejakoinen-, aihe-, teema- ja projektityöskentely saivat mahdollisuuden ja
syntyi uudenlaisia sovelluksia pienten lasten kasvatuksessa. (Kettunen–Simola 2012:
241.) Vuonna 2002 tuli voimaan kaikille kuusivuotiaille vapaaehtoinen ja maksuton esi-
opetus, johon kunnilla oli järjestämisvelvollisuus (Kettunen–Simola 2012: 244). Päivä-
hoito ei ole enää sosiaalihuollon erityistyömuoto sillä suurin osa lapsista on tavallisten
perheiden tavallisia lapsia. Päivähoito muistuttaa nykyään enemmän oppivelvollisuutta
kasvatus- ja koulutuspoliittisine vaikutuksineen. (Kettunen–Simola 2012: 246.)

2.2 Varhaiskasvatus 2000-luvulla

Varhaiskasvatuksen määrittely on muuttunut vuosien saatossa. Varhaisempien määri-
telmien mukaan vain päiväkodeissa tapahtuvan kasvatustyön katsottiin olevan varhais-
kasvatuksellista toimintaa. Vasta 1990-luvulla käsitys varhaiskasvatuksen piiriin kuulu-
vasta kasvatustoiminnasta alkoi vähitellen laajentua kattamaan myös muissa toimin-
taympäristöissä tapahtuvaa tavoitteellista kasvatustoimintaa. (Tast 2007: 20-21.) Yh-
teiskunnan tukemaa ja valvomaa varhaiskasvatusta toteutetaan yhteistyössä laajan

verkoston kanssa, johon kuuluvat sosiaali-, terveys- ja opetustoimi sekä erilaiset kolmannen sektorin toimijat, jotka järjestävät lapsiperheille varhaiskasvatustalvituia. Laadukas varhaiskasvatus tarjoaa kaikille lapsille yhtäläiset mahdollisuudet kehittyä ja kasvaa riippumatta lasten erilaisista lähtökohdista.

2.3 Päivähoidon varhaiskasvatusta säätelevä ohjeistus ja lainsäädäntö

Päiväkodeissa tehtävää varhaiskasvatustyötä säätelevät ja ohjaavat monet asiakirjat. Osa päivähoitoa ohjaavista asiakirjoista on valtakunnallisia kuten laki lasten päivähoitosta sekä valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma. Tämän lisäksi kunnilla on omat päivähoitoa määrittelevät asiakirjansa ja päiväkodeilla vielä omansa.

2.3.1 Laki ja asetus lasten päivähoitosta

Lasten päivähoitolla tarkoitetaan päiväkodeissa, perhepäivähoitona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitotoimintana järjestettävää lasten hoitoa. Lain mukaan lasten päivähoitoon ovat oikeutettuja kaikki alle kouluikäiset lapset ja erityistapauksissa myös oppivelvollisuusikäiset. Laki määrittelee myös tavoitteet lasten päivähoitolle. Päivähoidon tulee tukea päivähoitossa olevien lasten vanhempia heidän kasvatustehtävässään edistäen yhdessä kotien kanssa tasapainoista lapsen persoonallisuuden kehitystä. Uskonnollisessa kasvatuksessa on kunnioitettava lapsen vanhempien tai holhoajien vakaumusta. Päivähoidossa tulee järjestää lapsen monipuolista kehitystä tukevaa toimintaa, joka huomioi lapsen yksilölliset tarpeet. Laki velvoittaa kunnat järjestämään lasten päivähoitoa kunnassa olevan tarpeen mukaisessa laajuudessa ja toimintamuodoissa. Kunnan on tarjottava päivähoitoa suomen-, ruotsin- ja saamenkielellä lapsen äidinkielen sitä edellyttäessä. (Laki lasten päivähoitosta.)

Asetuksilla säädetään päivähoitopaikan hakemisesta, hoitopaikan myöntämisestä koskevista määräajoista, hoito- ja kasvatustehtäviin osallistuvan henkilökunnan kelpoisuuksista ja määristä sekä päiväkodissa tai perhepäivähoidossa hoidettavien lasten määristä.

2.3.2 Muut päivähoitoa ohjaavat asiakirjat

Varhaiskasvatusta ohjataan sekä valtakunnallisilla että kuntien omilla asiakirjoilla. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisällöllistä toteuttamista ja laatua. Ne ovat myös pohjana kuntien omien varhaiskasvatussuunnitelmien laatimisessa. Kuntien omissa varhaiskasvatussuunnitelmissa näkyvät kuntien omat linjaukset ja tavoitteet varhaiskasvatukselle. Niissä myös määritellään varhaiskasvatuksen eri palvelumuotojen sisällölliset tavoitteet. Kunnan suunnitelmaa täydentää jokaisen toimintayksikön oma varhaiskasvatussuunnitelma. Se on kunnan suunnitelmaa yksityiskohtaisempi. Siinä kerrotaan yksikön arvoista, periaatteista ja toimintatavoista sekä arjen rutiineista. Yksikön varhaiskasvatussuunnitelmasta selviää myös alueen tai yksikön mahdolliset erityispiirteet tai painotukset. Yksiköiden varhaiskasvatussuunnitelmien laatiminen on kunkin toimintayksikön henkilöstön vastuulla. Päivähoitoyksiköissä jokaiselle lapselle laaditaan lapsen oma varhaiskasvatussuunnitelma yhdessä vanhempien kanssa. Siinä huomioidaan lapsen yksilölliset tarpeet ja toiveet sekä asetetaan tavoitteet seuraavalle toimintakaudelle. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista arvioidaan säännöllisesti.

2.3.2.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteena on varhaiskasvatuksen yhdenmukainen toteuttaminen koko maan laajuisesti. Perusteiden tavoitteena on myös ohjata ja mahdollistaa varhaiskasvatuksen sisältöjen kehittäminen. Varhaiskasvatuksen perusteiden avulla pyritään parantamaan varhaiskasvatuksen parissa työskentelevien ammatillista tietoutta sekä lisäämään työntekijöiden välistä moniammatillista yhteistyötä. Perusteissa nostetaan esiin myös vanhempien osallisuus lasten varhaiskasvatuksessa. Vanhemmilla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa yksikön varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä osallistua oman lapsensa varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan ja arviointiin. (Stakes 2005: 7, 32.)

Valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatus määritellään pienten lasten eri elämäntilanteissa tapahtuvaksi kasvatukselliseksi vuorovaikutukseksi, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Tämä vaatii vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten välistä kiinteää yhteistyötä, kasvatuskumppanuutta. Yhteiskunnan tarjoama varhaiskasvatus muodostuu hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta. Tämä toiminta on suunnitelmallista ja tavoit-

teellistä vuorovaikutusta sekä yhteistoimintaa, jonka keskeisin merkitys on lapsen omaehtoisella leikillä (Stakes 2005: 11.)

Ensisijainen tavoite varhaiskasvatukselle on edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Hoito, kasvatust ja opetus ovat varhaiskasvatuksen eri ulottuvuuksia, jotka painottuvat varhaiskasvatuksessa lapsen iän mukaisesti. Hyvä hoito muodostaa pohjan varhaiskasvatuksen kaikelle toiminnalle. Kun lapsen perustarpeista huolehditaan hyvin, luodaan samalla lapselle mahdollisimman hyvät edellytykset kasvaa, kehittyä ja oppia. Hyvän hoidon kautta lapsi myös kokee itsensä hyväksytyksi ja arvostetuksi omana itsenään. Hyvällä varhaiskasvatuksen kokonaisuudella voidaan edistää lapsen myönteistä minäkäsitystä, lapsen ilmaisu- ja vuorovaikutustaitoja sekä ajattelun kehittymistä. (Stakes 2005: 16.)

Laadukas varhaiskasvatus on monimuotoista, monien eri tahojen yhteistyönä tehtävää toimintaa. Ammatillisen verkoston lisäksi tarvitaan lasten vanhempia tiiviiseen yhteistyöhön kasvatuksen ammattilaisten kanssa. Vanhempien ja työntekijöiden välinen hyvä yhteistyö, kasvatuskumppanuus, mahdollistaa lapsen edun mukaisen hyvän hoidon, kasvatuksen ja opetuksen.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön tehtävänä on luoda hyvä ja turvallinen toiminta ilmapiiri, jossa lapset voivat kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Henkilöstön tehtävänä on myös havainnoida lasten kehitystä säännöllisesti. Tehtyjen havaintojen perusteella tulisi muokata toimintaa ja ympäristöä lasten tarpeita ja kykyjä vastaaviksi. (Stakes 2005: 18-25.)

Lasten varhaiskasvatuksen keskeiset sisällöt rakentuvat matemaattisen, luonnontieteellisen, historiallis-yhteiskunnallisen, eettisen, esteettisen sekä uskonnollis-katsomuksellisen orientaation varaan. Eri orientaatioiden kautta lapset pääsevät tutustumaan arkeen ja lähiympäristöönsä liittyviin konkreettisiin asioihin ja tekemään niistä omia havaintoja. Yksittäisten sisältöjen valinnoilla tulisi huomioida lapsilta nousevat ideat ja ehdotukset. Lasten tulisi myös saada myös osallistua toiminnan suunnitteluun ikätasonsa mukaisesti. Vaikka orientaatioiden nimet kuulostavat koulumaisilta, varhaiskasvatuksessa lapset eivät kuitenkaan opiskele eivätkä suorita orientaatioiden sisältöjä tai oppiaineita. Orientaatiot luovat toiminnan kehyksen kasvattajalle. (Stakes 2005: 26-30.)

2.4 Helsingin päivähoiton organisaatiouudistus 1.1.2013

Helsingin kaupunginvaltuusto päätti vuonna 2012 perustaa varhaiskasvatustalouden ja sen alaisen varhaiskasvatusviraston. Päivähoiton organisaatiomuutos astui voimaan vuoden 2013 alussa. Sen myötä päivähoito irrottautui sosiaalivirastosta omaksi virastokseen. (Sannemann 2012: 6-8.)

Uudistuksen tavoitteena on lisätä asiakaslähtöisyyttä, kohdentaa voimavaroja asiakaspalveluun, uudistaa sidosryhmäyhteistyötä lasten päivähoiton, opetustoimen, neuvolan ja varhaisen tuen sekä lastensuojelun kanssa. Lisäksi tavoitteena on parantaa toiminnan kustannustehokkuutta. Uudessa organisaatiomallissa johtamistasoja on kolme: virasto, toimistot ja yksiköt. Uuden viraston alaisuudessa tulee olemaan 13 varhaiskasvatusaluetta, joilla on omat päällikkönsä. Nykyiset päivähoitoyksiköt ja niiden yksikköesimiehet pysyvät ennallaan, yksiköissä nykyiset työpaikat säilyvät. Tällaisella matalalla organisaatiolla pyritään siihen, että johto tuntisi asiakkaiden tarpeet. Se myös mahdollistaa nopean reagoinnin ja tiedonkulun sekä tehokkaan päätöksenteon. Asiakasläheisyyttä ja käyttäjädemokratiaa lisätään käynnistämällä uudenlaisia alueellisia käyttäjäfoorumeita. (Sannemann 2012: 6-8.)

3 Työelämän yhteistyökumppani päivähoitoyksikkö Impivaara-Saniainen

Päivähoitoyksikkö Impivaara-Saniainen muodostavat kaksi Tapanilassa sijaitsevaa päiväkotia. Päiväkodeilla on yhteinen johtaja sekä varajohtaja. Yhteisen johtajuuden lisäksi taloilla on yhteinen budjetti. Päiväkodit tekevät myös jonkin verran yhteistyötä ja tarvittaessa työntekijät siirtyvät talosta toiseen esimerkiksi henkilökunnan poissaolojen yhteydessä.

Päiväkoti Saniainen sijaitsee Helsingin Tapanilassa aivan Tapanilan aseman, Fallkullan kotieläintilan ja Malmin lentokentän läheisyydessä. Se on rakennettu vuonna 1979 ja peruskorjattu vuonna 2003. Päiväkodissa on tilat neljälle lapsiryhmälle, joissa on hoidossa yhteensä noin 80 lasta.

Päiväkoti Impivaara sijaitsee myös Helsingin Tapanilassa, mutta eri puolella päärataa kuin päiväkotia Saniainen. Päiväkodissa toimii viisi lapsiryhmää, joissa on hoidossa yhteensä hieman noin 90 lasta.

4 Opinnäytetyön tausta

Varhaiskasvatuksessa on 2000-luvulla eletty laadullisen kehittämisen vaihetta. Pääkaupunkiseudun sosiaali-alan kehittämiseen ja tutkimiseen keskittyvä verkosto-organisaatio Socca on jo vuosien ajan osallistunut uusien työmenetelmien kehittämiseen sosiaali-alalle. Soccan pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämistoiminta tapahtuu kehittämissyksikkö VKK-Metrossa. VKK-Metro tekee tiivistä kehittämissyhteistyötä hankekausittain vaihtuvan tutkimuspäiväkotiverkoston kanssa. Vuosina 2011-2013 VKK-Metro on mukana Katse lapsen -hankkeessa, joka on osa kasterahoitettujen Lapsen ääni2 -ohjelmaa. Ohjelman päätavoitteena on edistää lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia ja osallisuutta. (Socca 2012.)

Päivähoitoyksikkö Impivaara-Saniaiseen kuuluva päiväkotikoti Impivaara on yksi Katse lapsen -hankkeen tutkimuspäiväkodeista. Katse lapsen -hankkeen tarkoituksena on kehittää toimintamenetelmiä ja yhteistyörakenteita, joiden avulla voidaan tukea lasten hyvinvointia. Hankkeen kehittämistoiminnan tavoitteena on päivähoidon ja neuvolan yhteistyönä tuottaa tietoa lapsen hyvinvoinnista sekä luoda menetelmiä ja rakenteita, joilla lapsen hyvinvointitarkastuksissa yhteistyönä tuotettavaa tietoa voidaan hyödyntää eri toimitahojen peruspalveluiden kehittämisessä. (Socca 2012.) Päiväkotikotikoti Impivaaran neuvolan kanssa tekemän yhteistyön pääpaino on Hyve4 -mallin kehittämisessä ja arvioinnissa. Malliin kuuluu päivähoitossa 4-vuotiaan lapsen vanhempien kanssa käytävä lapsen varhaiskasvatuskeskustelu sekä lapselle neuvolassa tehtävä laaja terveystarkastus (Socca 2012).

Opinnäytetyömme aihetta pohtiessamme saimme päivähoitoyksikkö Impivaara-Saniaisen johtajalta ehdotuksen siirtää hankkeeseen liittyviä hyviä työmuotoja myös päiväkotikoti Saniaiseen. Katse lapsen -hankkeeseen kuuluu myös tutkimuspäiväkotien omia kehittämistehtäviä hyvinvointiteemaan liittyen. Hankkeen viime syksyn aloitusseminaarissa 29.8.2012 esiteltiin lapsen hyvinvointiin liittyviä kehittämisteemoja, jotka liittyivät paljon lapsen havainnointiin ja dokumentointiin. Näiden teemojen pohjalta lähdimme työstämään päiväkotikoti Saniaiseen ajankohtaisiin haasteisiin vastaavaa, lapsilähtöistä työskentelymallia.

Halusimme valita lapsen havainnointiin ja dokumentointiin liittyvän työskentelymallin, joka olisi mahdollista ottaa käyttöön kaikkiin lapsiryhmiin riippumatta lasten ikä- ja kaudesta. Valitsimme opinnäytetyömme aiheeksi lapsen kasvun kansion mallin työ-

tämisen päiväkotia Saniaiseen. Aihe on ajankohtainen myös päiväkotia Saniaisen kannalta, sillä työyhteisössä asia oli satunnaisesti ollut esillä jo vuosien ajan, mutta käytännön toteutukset ovat kuitenkin jääneet vähäisiksi. Opinnäytetyömme avulla haluamme antaa Saniaisen henkilökunnalle hyvät lähtökohdat kasvun kansioihin liittyvän työskentelyn aloittamiselle. Opinnäytetyömme tuotoksena olemme tehneet päiväkotia Saniaiseen lastentarhanopettajille suunnatun oppaan kasvun kansio -työskentelyn aloittamisesta.

Opinnäytetyömme tavoitteena on pyrkiä vastaamaan myös uuden varhaiskasvatusviraston myötä asetettuihin tavoitteisiin eli lisätä asiakaslähtöisyyttä ja kohdentaa voimavaroja asiakaspalveluun. Kasvun kansion avulla lasten vanhemmilla on mahdollisuus päästä lähemmäksi lapsen hoitopäivän aikaisia lapselle tärkeitä kokemuksia ja tilanteita. Kansio on osa vanhempien kanssa toteutettavaa kasvatuskumppanuutta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005) määrittelee varhaiskasvatuksen ensisijaiseksi tavoitteeksi edistää lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia. Kasvun kansio on hyvä väline myös lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen arviointiin. Oikein toteutettuna kasvun kansion avulla voidaan lisätä lasten ja heidän vanhempiensa osallisuutta. Kansioon liittyvällä hyvällä havainnoinnilla voidaan mahdollistaa lapsen monipuolista kehitystä tukevaa toimintaa. (Stakes 2005: 15.)

5 Kasvun kansio päiväkodissa

5.1 Mikä on kasvun kansio?

Kasvatuksen ja opetuksen parissa työskentelevät ovat 1990-luvulla alkaneet etsimään opetukseen ja oppimiseen erilaisia ratkaisuja. Tätä ovat tehostaneet erilaiset oppimisen tutkimukset ja kasvatusteorioiden kehittymiset. Opetuksessa ei enää riitä tiedon tarjoaminen vaan kasvattajan on edistettävä jokaisen oppijan myönteistä kasvua ja oppimismahdollisuuksia sekä autettava lapsia muuttamaan informaatio kasvun ja oppimisen rakennusaineeksi. (Niikko 2000: 8.) Päiväkodeissa käytettävästä näyteportfoliosta käytetään nimeä kasvun kansio. Kasvun kansio kuvaa lapsen kasvua, kehitystä ja elämää kodin ulkopuolella. Sen keskeisimpänä tehtävänä on lapsen yksilöllisen kasvun ja kehityksen seuraaminen sekä reflektoinnin ja arvioinnin apuna käyttäminen. Kansioon kerätään lapsen päivähoitoajalta lapsen itsensä aikuisen ohjaamana valitsemia töitä tai

pienimmillä lapsilla aikuisten valitsemia töitä. Kasvun kansio koostuu huolella valituista asioista ja tuotoksista, jotka on tarkoituksellisesti koottu yhteen. (Niikko 2000: 17.)

Kasvun kansio -työskentely on oppijalähtöistä ja kontekstisidonnaista arviointia (Kankaanranta 1998: 61). Kansion käsittäminen kokoelmaksi, sisällöksi, menetelmäksi, välineeksi, tuotokseksi ja prosessiksi on sen käytölle aukaissut lukuisia uusia käyttömahdollisuuksia (Niikko 2000: 19). Se on nähty yhdeksi tavaksi toteuttaa muutoksia ja työstää asioita. Kasvun kansiolla on todettu olevan myönteinen vaikutus lasten oppimiseen, kehittymiseen ja kasvuun. Se on myös todettu erilaisten kokeilujen kautta joustavaksi lähestymistavaksi kasvun, oppimisen ja kehityksen monimuotoisuuden edistämiseen. (Niikko 2000: 8.)

Kasvun kansiolla on todettu olevan myönteinen vaikutus lapsen itsetunnon kehittymiseen ja vahvistumiseen itsearvioinnin välityksellä. Kasvun kansio tuo esille lapsen itsearvioinnin kautta yksilöllisen oppimisen piirteitä, oppimiskokemuksia, lapsen vahvuusalueita sekä kehittämishaasteita. (Kankaanranta 1998: 62.) Se antaa lapselle mahdollisuuden nähdä oppimista tapahtuvan elämän kaikissa tilanteissa ja erilaisissa kasvu- ja oppimisympäristöissä (Kankaanranta–Linnakylä 1999: 259). Lapsen itsetuntemus vahvistuu ja se ilmenee lisääntyneenä tietoisuutena ja kiinnostuksena omaan kasvuun ja oppimiseen. Tärkeää on tarkastella lapsen saavutuksia myönteisessä valossa painottaen mitä lapsi jo osaa eikä sitä mitä hän ei vielä ole oppinut. Tärkeää on myös sitouttaminen aikajanelle eli osoittaa mistä lapsi on tullut ja mihin suuntaan hän on menossa. (Kankaanranta 1998: 65.)

Kasvun kansiot toimivat tarkoituksessaan vain, jos opettajat osaavat käyttää sitä oikein sekä ohjaavat lapsia töiden kokoamisessa ja arvioinnissa. Heidän tulee myös hallita tulkintojen teko lasten oppimisesta ja kehityksestä. Edellä lueteltujen kriteerien perusteella kasvun kansion tärkeimmäksi funktioksi määrittäyty lasten kokemusten kuvaaminen. Lasten kannalta kasvun kansion keskeisimmäksi funktioksi muodostuu itsetuntemuksen vahvistuminen valintojen ja reflektion avulla. (Kankaanranta 1998: 62.)

Kasvun kansio toimii myös välineenä varhaiskasvatuksen henkilökunnan työn kehitykselle ja päiväkotiryhmän toiminnan lapsilähtöiselle suunnittelulle. Se on myös erinomainen väline opetussuunnitelman arvioinnissa. Kasvun kansio on silta päiväkodin ja kodin välillä sekä tiedonvälittäjänä siirtymä- ja muutostilanteissa mm. päiväkotiryhmien välillä tai siirryttäessä esiopetukseen tai alkuopetukseen.

Lasten aktiivisuuden ohella myös vanhempien osallistuminen ja sitoutuminen ovat olennaisia tekijöitä arvioinnissa. Vanhemmat voivat osallistua kasvun kansion tekemiseen valitsemalla lapsen töitä kansioon, käymällä keskustelua opettajan kanssa lapsen edistymisestä, auttamalla opettajaa arviointitekstien liittämässä kasvun kansioon sekä saada sen kautta opettajan ja vanhempien välille epävirallista vuorovaikutusta koskien lapsen edistymistä ja saavutuksia. (Kankaanranta 1998: 66.)

5.2 Kasvatuskumppanuus

Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Stakes 2005) on säädetty vanhempien osallisuudesta lasten varhaiskasvatukseen. Siinä puhutaan kasvatuskumppanuudesta, jolla tarkoitetaan vanhempien ja henkilöstön tietoista sitoutumista toimimaan yhdessä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi. Vanhempien ja lasten tekemä toiminnan arviointi on osa varhaiskasvatuksen kehittämistä. Lapsen omaa varhaiskasvatussuunnitelmaa tehtäessä ja arvioitaessa otetaan huomioon lapsen kokemukset, tarpeet ja tulevaisuuden näkymät, vahvuudet ja yksilölliset tarpeet. Lapsi voi osallistua itse suunnitelman laatimiseen ja arviointiin. Suunnitelman toteutumisesta seurataan ja arvioidaan säännöllisesti henkilöstön ja vanhempien kesken. Kasvatuskumppanuuden toteutumisessa kasvunkansiot toimivat erinomaisina välineinä lapsen kehityksen ja kasvun seuraamisessa sekä toiminnan arvioinnissa. Kumppanuuteen perustuvassa vuorovaikutuksessa kasvattaja jakaa lapseen liittyviä havaintoja, käsityksiä, tietoa, kokemuksia ja ymmärrystä perheille kunnioittavasti, asiallisesti ja arkisesti. Kasvattajan tulee toimia niin että vanhempien näkemykset, käsitykset ja ratkaisumahdollisuudet tulevat kuulluksi ja jaetuiksi vanhempaa arvostavalla tavalla. (Kaskela-Kekkonen, 2006: 19–20.) Tähän perustuen vanhemmilla on oikeus puuttua kasvun kansion sisältöön poistaen sieltä töitä ja tuotoksia joita eivät siellä halua olevan.

5.3 Lapsen osallisuus kasvunkansion tekoon

Piaget'n ja Vygotskin kehitysteoriat vaikuttavat erittäin voimakkaasti lasten kasvatuksen ja tutkimustyön taustalla. Päiväkodeissa lapset saavat toisiltaan kokemuksia, joita ei voi korvata aikuisilta saaduilla kokemuksilla. Lapset ovat tiedollisesti tasa-arvoisia, joten käsitysten vertaileminen on luonnollista. Lapsi joutuu toisten lasten kanssa toimessaan tarkastelemaan ja arvioimaan omia käsityksiään. Näin syntyy tiedollinen konflikti. Tämä mahdollistaa uuden tiedollisen tason synnyn. Toisten lasten kanssa he

myös oppivat ratkaisemaan erimielisyytensä, keskustelemaan, väittelemään, perustelemaan, kuuntelemaan muita sekä neuvottelemaan ja tekemään kompromisseja. Tämä vuorovaikutus auttaa lapsia tuottamaan yhteistä ymmärrystä, jota ei voi syntyä ilman vuorovaikutusta. Nämä vuorovaikutustilanteet, etenkin toistuessaan, muuttuvat lapsen yksilölliseksi kehitykseksi. (Törrönen 1999: 237–238.)

Kun lapsi otetaan mukaan omien töidensä arviointiin, nähdään hänet aktiivisena ja itsenäisenä, omaan toimintaansa ja oppimiseensa vaikuttavana sekä omien merkitystensä luojana. Lapsella on arvokas näkökulma omaan oppimiseensa ja työskentelyynsä. (Kankaanranta 1998: 66.)

Lapsen esitellessä kansiotaan muille lapsille tai aikuisille on syntyvällä vuorovaikutuksella olennainen osa kasvun kansio -työskentelyssä. Näissä tilanteissa saatujen uusien näkemysten kautta lapsen oppiminen laajenee. Kansioon valittujen töiden kautta lapsi oppii perustelemaan ajatuksiaan toisille ja kansioon tutustujat oppivat lapsesta uusia asioita sekä syventävät lapselle kansion sisältämiä asioita.

Kasvun kansion kokoamiseen osallistuminen on yksi olennaisimmista asioista kasvun kansio -työskentelyssä. Tärkeää tässä valintaprosessissa on aikuisen ohjaus. Ohjauksen tulee kuitenkin tapahtua niin että lapsi itse tekee päätökset kansioon tulevista töistä. Kansioon liitettäviin dokumentteihin on tärkeää myös liittää lapsen reflektio työstä sekä selitys miksi hän valitsi juuri kyseisen työn. Työllä on oltava merkitystä lapselle itselleen. (Kankaanranta 1998: 61.) Lapsen tulee osallistua mahdollisimman varhain kansioon valittavien töiden valintaan ja kuvailuun.

5.4 Kasvun kansion sisältö

Kasvun kansion sisällöstä ei ole olemassa vain yhtä oikeaa mallia. Lapsilähtöisesti toteutettu kasvun kansio on aina erilainen ja yksilöllinen. Kansion tulisi olla avoin kehys, johon lapsi tekee näkyväksi oman elämänsä ja osaamisensa kuvan. Se toimii ikkunana lapsen kokemuksien, ajatusten, toiminnan sekä oppimisen tarkastelulle. (Niikko 2000: 15.) Parhaimmillaan kansio piirtää lapsen yksilöllistä profiilia, joka heijastaa lapsen vuorovaikutusta ympäristönsä kanssa (Kankaanranta 1998: 61). Kansioiden avulla saadaan kuva lapsen kasvu- ja oppimisympäristöstä sekä lapselle merkityksellisistä asioista. Sen avulla voi tuoda esiin myös kasvu- ja oppimisympäristön erilaisia näkökulmia. (Kankaanranta-Linnakylä 1999: 258.) Ne heijastavat samalla kunkin päi-

väkodin ja ryhmän toimintaa. Kansioden avulla tulisi pystyä seuraamaan lapsen elämää päiväkodista kouluun. Kansioon valikoituneita asioita lapsi kuljettaa mukanaan vuodesta toiseen.

Töiden lisäksi kansion tulisi sisältää niiden valintatilanteessa tehtyjä itsearviointeja sekä kaikille lapsille yhteisiä töitä. Kansion löyhä rakenne antaa päiväkodeille ja ryhmille mahdollisuuden laatia myös yhteisesti dokumentoitavia asioita. Näitä ovat mm. kuvaus ensimmäisestä päivästä päiväkodissa/ryhmässä sekä syntymäpäivät. Kansion rakentaminen erilaisten sisältöalueiden avulla auttaa lasta näkemään oppimisensa eri ulottuvuudet vaikka ne ovatkin työskentelyssä koko ajan läsnä. Kansioille on niiden yleistymisen myötä pyritty luomaan yhtenäisiä pohjia ja samalla yritetty ratkaista henkilökunnan ajankäytön ongelmia. Valmiin pohjan käytössä lapsilähtöisyys saattaa kuitenkin kärsiä ja kansioista voi tulla aikuisten luoma käsitys lapsen kasvusta, kehityksestä ja kokemuksista.

Kasvun kansio voi sisältää kuvallista, kirjoitettua tai audiovisuaalista materiaalia. Näitä voivat olla mm. kuvat, ääninauhat, videotallenteet, runot, tehtävät, laulut, lempitarinat, haastattelut, askartelutyöt ja piirroksot. Tuotokset voidaan kerätä ensin erilaisiin keräyssalkkuihin, joista lapsen kanssa suoritetaan valinta kansioihin.

5.5 Kasvun kansion hyödynnettävyys

Lapsen kasvun kansion teossa havainnoidaan, dokumentoidaan ja arvioidaan lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä huomioiden hänen toimintaympäristönsä, persoonallisuutensa ja tarpeensa. Kasvun kansio antaa kattavan kuvan lapsen osaamisesta sekä auttaa muodostamaan käsityksen lapsen kiinnostuksen kohteista. Kansio on hyvä ottaa mukaan myös vanhempien kanssa pidettäviin keskusteluihin. Havainnoinnin ja arvioinnin kautta voidaan tunnistaa lasten yksilölliseen kehitykseen liittyviä erityistarpeita. Kasvun kansio antaa opettajalle mahdollisuuden tarkastella tehtyjä suunnitelmia sekä arvioida niiden toteutumista lapsen tavoitteisiin nähden. (Hujala ym.1998: 100-101.)

5.6 Havainnointi

Lapsen oppimista tukevan pedagogiikan tärkein toteutumisen edellytys on havainnointi ja siihen pohjautuva arviointi (Heikka, Hujala, Turja 2009: 48). Lastentarhanopettajan tehtäviin kuuluu havainnoida sekä lasta ja hänen toimintaympäristöään että omaa toimintaansa (Heikka ym. 2009: 10). Opettajan on hyvä havainnoida lasta erilaisissa toimintaympäristöissä, jotta lapsesta ja hänen tarpeistaan muodostuisi kasvattajalle kokonaisvaltainen käsitys (Aaltonen ym. 2008: 44). Säännöllisen havainnoinnin kautta kasvattaja voi suunnitella toiminnan vastaamaan lasten tarpeita ja kykyjä.

Havainnoitsija on tilanteessa läsnä toimijana, avustajana tai organisoijana. Tilanteisiin puututaan ja lapsia ohjataan ja autetaan. Opettajan kuuluu havainnoida lasta ja lapsen toimintaa sekä dokumentoida tekemänsä havainnot. (Mäkitalo, Ojala, Venninen, Vilpas 2009: 69.) Valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) on mainittu henkilöstön tehtävän olevan lapsen systemaattinen ja tietoinen havainnointi ja tämän tiedon mukaan ottaminen toiminnan suunnittelussa. Osa havainnointia on myös lasten kanssa käytävät keskustelut, joilla selvennetään heidän käsityksiään, ideoitaan ja pyrkimyksiään. (Hujala, Turja 2012: 57).

5.6.1 Lapsen kielellisten taitojen havainnointi

Lapsen kielellisiä taitoja ei ole kirjattu varhaiskasvatussuunnitelmaan (2005) omaksi orientaatiokseen, vaan kieli ja vuorovaikutus ovat läsnä kaikessa lapsen toiminnassa. Kielen avulla lapsi tutustuu ympäristöönsä, hankkii uutta tietoa ja myös jäsentää uusia kokemuksiaan. Koska kieli on mukana lapsen kaikessa toiminnassa, voivat myös siihen liittyvät ongelmat näkyä laajalti erilaisissa arjen tilanteissa. Lapsen puheen tuottamisen ja ymmärtämisen ongelmiin liittyy usein vaikeuksia myös lapsen oman käyttäytymisen säätelyssä, vuorovaikutustaidoissa ja muulla sosiaalisella alueella. Kielellisistä vaikeuksista saattaa aiheutua ongelmia myös ystävyysuhteissa. Lapsen kielelliset erityisvaikeudet voivat näkyä myös muistitoiminnoissa, kognitiivisissa taidoissa sekä olla yhteydessä erilaisiin motorisiin vaikeuksiin. (Alijoki 2011: 78.) Kielellisten taitojen oppimisen lisäksi opettajan tulisikin kiinnittää huomiota myös muihin niihin läheisesti liittyviin lapsen kognitiivisiin osa-alueisiin kuten lapsen leikkitaitoihin, muistin eri muotoihin ja siihen, miten lapsi pystyy käsittelemään vastaanottamaansa tietoja. Lapsen kielellisten taitojen kehittymisen havainnointi on tärkeä osa varhaiskasvatusta. (Heikka ym. 2009: 19; Stakes 2005.)

Lapsen kielellistä kehitystä tulee tarkastella sekä yksilöllisellä tasolla että lapsen ja hänen sosiaalisen ja fyysisen ympäristönsä välisissä vuorovaikutustilanteissa. Opettajan tulee siis havainnoida jokaisen lapsen yksilöllisiä kommunikointitaitoja sekä sitä kuinka lapset kommunikoivat keskenään. Havainnointi tulisi toteuttaa arjen luonnollisissa tilanteissa. Havainnoinnin ja siihen liittyvän arvioinnin avulla opettaja pystyy suunnittelemaan lasten kieltä ja kommunikaatiotaitoja tukevaa toimintaa. Lasten kielelliset kehitysviiveet ja oppimisvaikeudet ovat yleisimpiä syitä lapsen erityisen tuen tarpeelle. (Heikka ym. 2009, 19.)

Kieli on lapselle myös ajatusten ja viestinnän väline (Alijoki 2011: 78). Lapsen kielellisten ja kommunikaatiotaitojen kehittymistä havainnoitaessa tulee opettajan tarkkailla, kuinka järkevällä tavalla lapsi reagoi hänelle osoitettuun puheeseen, ja miten lapsi yrittää saada muut ymmärtämään oman viestinsä. Lisäksi opettajan tulisi huomioida lapsen oman puheen sisältöä, onko se irrallista vai aiheeseen liittyvää, toistaako lapsi samoja asioita, kykeneekö lapsi huomioimaan muiden näkökulman asiasta. Opettajan tulee havainnoida myös lapsen puheen ymmärtämistä ja tuottamista: äännteitä, sanastoja ja kielioppia. (Heikka ym. 2009: 21-22.)

5.6.2 Lapsen sosiaaliset taidot, minäkäsitys ja itsetunto

Havainnoinnissa huomio tulee kiinnittää myös lapsen sosiaalisiin taitoihin, minäkäsitykseen, itsetuntoon sekä itsesäätelyyn ja oppimisvalmiuksiin. Sosiaalisten taitojen avulla lapsi pystyy ottamaan ja ylläpitämään kontaktia muihin, tarvittaessa odottamaan vuoroaan, ymmärtämään toisten mielialoja, rakentamaan yhteisiä leikki-ideoita, ratkaisemaan vuorovaikutustilanteissa esiin tulevia ongelmia, neuvottelemaan, sovittelemaan ja tekemään kompromisseja. Sosiaalisten taitojen avulla hän pystyy löytämään ongelmiin erilaisia ratkaisumalleja ja ennakoimaan, mihin tehdyt ratkaisut johtavat. (Heikka ym. 2009: 23; Keltikangas-Järvinen 2012: 49-50.) Ennen kuin lapsi kykenee hyväksymään erilaisuutta, tekemään yhteistyötä erilaisten ihmisten kanssa ja auttamaan muita, täytyy hänellä olla myönteinen käsitys itsestään. Itsesäätelytaidot, joihin kuuluu muun muassa tunteiden säätely ja ilmaisu, oman toiminnan ohjaaminen ja tarkkaavaisuus, auttavat lasta toimimaan itsenäisemmin ja selvittämään vastaan tulevia ongelmia. (Heikka ym. 2009: 23.) Lapsen sosiaalisia taitoja tulee havainnoida erilaisissa vuorovaikutustilanteissa.

5.6.3 Lapsen toiminnan havainnointi

Lapselle ominaisia toiminta tapoja ovat leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja eri taiteen alueen keinoin itsensä ilmaiseminen. Luontainen toimintatapa vahvistaa lapsen hyvinvointia sekä hänen osallistumismahdollisuuksiaan. Varhaiskasvatussuunnitelman (Stakes 2005) sisällölliset orientaatiot, oppiminen ja kielen merkitys näkyvät lapsen eri toiminta tavoissa. Tämän vuoksi lapselle ominaiset toimintatavat on huomioitava myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelussa. (Heikka ym. 2009: 24.)

Varhaiskasvatuksessa opettajan pedagogisen suunnitelman lähtökohtana on lapsen toiminnan havainnointi. Havainnoidessaan opettajan tulee kiinnittää huomiota myös siihen, miten toimintaympäristö tukee lapsen toimintaa ja oppimista. Voidakseen tehdä lapsiryhmän tarpeita vastaavan suunnitelman tulee opettajan havainnoida lasten toimintaa sekä yksin että vertaisryhmässä, heidän luontaista leikkiä, liikkumista, tutkimista sekä taiteellista kokemista ja ilmaisemista. (Heikka ym. 2009: 24.)

5.6.3.1 Leikin havainnointi

Leikki on yksi ihmisen tavoista toimia ja ilmaista itseään. Leikki ei ole vain lasten yksinoikeus, vaan leikki tarjoaa myös aikuisille mahdollisuuden rentoutua ja iloita yhdessä lasten kanssa. Leikin rento ilmapiiri auttaa selkeyttämään ajatuksia ja löytämään uusia ideoita ja tekemään oivalluksia. (Vakkuri 1999: 21.) Aikuisen läsnäololla ja ohjauksella on todettu olevan positiivinen vaikutus lasten leikkiin. Aikuisen mukana olo säilyttää leikin ilmapiirin turvallisena ja helpottaa näin myös ryhmän arempien lasten osallistumista. Aikuinen voi mukana ollessaan myös auttaa lapsia eteenpäin riitatilanteista, sillä aikuisen läsnäolo tukee lapsia pitkäkestoisempaan leikkiin. (Mikkola – Nivalainen 2009: 54.)

Leikki on lapselle tärkeä oppimisen väline. Leikissä lapsi harjoittelee kehitystasonsa yläpuolella olevia asioita, jäsentää kokemuksiaan ja pyrkii ymmärtämään todellisuutta. Leikki myös tukee lapsen persoonallisen ja abstraktin ajattelun kehittymistä. Leikissä lapsi ilmentää omaa olemustaan ja perusluonnettaan sekä omakohtaisia kokemuksiaan. Lasten leikkiessä yhdessä he oppivat samalla myös yhteistoiminnan sääntöjä ja samaistuvat joukon jäseneksi. (Heikka ym. 2009: 25.)

Opettajan havainnoissa leikkiä hänen tulee yksittäisten lasten toiminnan lisäksi kiinnittää huomiota myös koko lapsiryhmän toimintaan ja erilaisiin tapahtumiin ryhmän sisällä. Tiedollisten ja taidollisten asioiden lisäksi opettajan tulee havainnoida myös lasten sosiaalista kehitystä ja emotionaalisia kykyjä. Leikin kautta voi tulla näkyväksi asioita, jotka eivät välttämättä näy muussa ohjatussa toiminnassa. Leikki paljastaa lasten ajatuksia ja näkemyksiä sekä miten he asioita pohtivat. Leikki on luonteeltaan oppimisen sisältöjä integroivaa toimintaa. Havainnoimalla leikkiä opettaja saa myös käsityksen siitä, miten lapset ovat omaksuneet varhaiskasvatuksessa aiemmin käsitellyt asiat. Leikki antaa opettajalle mahdollisuuden seurata lapsen kehitystä kaikilla kehityksen, kasvun ja oppimisen alueilla. Havainnoimalla ja dokumentoimalla lasten leikkiä opettaja saa käsityksen siitä, miten leikkiä ja oppimista pystytään tukemaan ja rikastuttamaan. (Heikka ym. 2009: 25-26.)

5.6.3.2 Tutkimisen havainnoiminen

Pieni lapsi on utelias. Hän tutkii ja ihmettelee asioita. Lapset osaavat luonnostaan kysellä. Kysyminen on lapselle tärkeä tapa hankkia tietoa ja pyrkiä yhdistelemään asioita laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Lapsen oppimisen kannalta aikuisen suhtautumisella kysymyksiin on tärkeä merkitys. Aikuisen välinpitämättömyys tai negatiivinen suhtautuminen lapsen kysymyksiin voi saada lapsen tuntemaan kysymyksensä ja omat selityksensä merkityksettömiksi. Lapsi saattaa lopettaa asioiden kyselyn ja vastausten etsimisen. Kyselyillä on kuitenkin tärkeä merkitys lapsen älylliselle toiminnalle eikä kysyminen tämän vuoksi saa olla vain aikuisten oikeus. (Lipponen 2011:31-32.)

Tutkiminen on yksi lapselle ominainen tapa oppia ja tutustua ympäristöönsä. Opettajan tulee seurata mihin asioihin lapsen kiinnostus kohdistuu, miten lapsi tutkii erilaisia materiaaleja, kerää tietoa, tekee havaintoja ja miten hän havaintojaan pyrkii selittämään. Lapsia tulisi kannustaa kysymään, ihmettelemään ja selittämään erilaisia asioita ja ilmiöitä. Esittämällä lapselle harkiten tarkentavia kysymyksiä käsillä olevasta aiheesta, saa opettaja käsityksen lapsen kyvyistä selvittää ja selittää asioita itselleen ja muille. (Lipponen 2011:31-32; Heikka ym. 2009: 26.)

Pystyäkseen tukemaan ja ohjaamaan lapsen tutkimisprosessia, on opettajan tärkeä tunnistaa lapsen oppimisen eri vaiheet. Aluksi lapsi ihmettelee ja tutkii uutta asiaa, ja tulee kokemusten kautta tietoiseksi asiasta tai ilmiöstä. Muiden tuella hän pystyy oppimaan siitä lisää. Aikuisen tehtävänä on kannustaa ja tukea tätä tutkivaa toimintaa, pi-

tämällä yllä lapsen lapsen mielenkiinto aiheeseen tarjoamalla monipuolisesti uutta tutkittavaa. (Turja 2011: 184-186.) Lasten oppimisprosessin edetessä opettaja havainnoi miten lapset kuvailevat tekemiään huomioita ja ajatuksiaan muille. Opettaja seuraa miten lapset vertailevat ajatuksiaan, muodostavat niistä laajempia kokonaisuuksia sekä oppivat yleistämällä asioita. Tekemänsä havainnot opettaja kirjaa ylös, jotta voi toimitasuunnitelmia tehdessään luoda lapsille uusia mahdollisuuksia tutkimiselle ja pyrkiä näin laajentamaan lasten oppimiskokemusta. (Heikka ym. 2009: 26.)

5.6.3.3 Liikkumisen havainnoiminen

Liikkuminen on lapsen hyvinvoinnin ja kasvun perusta. Säännöllinen liikunta tukee lapsen kokonaisvaltaista kehitystä, ja on välttämätön edellytys lapselle normaalille fyysiselle kasvulle. Varhaiskasvatuksen liikunnan suositusten (2005) mukaan varhaiskasvatuksen kasvattajien tulee suunnitelmallisesti havainnoida lasten liikkumisen määrää ja laatua sekä lasten motoristen perustaitojen kehittymistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005: 17-21.) Liikkuessaan lapsi tutustuu ympäristöönsä ja oppii uutta. Uusien kokemusten kautta lapsi tutustuu myös itseensä ja tunteisiinsa. Havainnoimalla lapsen motorisia taitoja kasvattajalle muodostuu käsitys lapsen liikunnallista taidoista sekä siitä, miten lapsi kykenee ohjaamaan ja säätelemään omaa toimintaansa. (Heikka ym. 2009: 27.)

Säännöllisellä liikunnalla voidaan tukea myös lapsen hermoverkoston kehittymistä. Kehon erilaiseen liikuttamiseen tarvitaan hermostollista toimintaa ja samalla päivittäinen liikunta vahvistaa hermoyhteyksiä. Tiheä hermoverkosto ei ole tärkeä asia vain lapsen liikkumisen kannalta vaan se on edellytys lapsen kaikelle toiminnalle ja vaikuttaa myös hänen kykyynsä oppia asioita. (Pönkkö - Sääkslahti 2011: 137.) Puutteellisten liikuntataitojen, esimerkiksi heikon tasapainon tai vaikeuden ylittää kehon keskilinjaa, onkin todettu olevan yhteydessä erilaisiin oppimisen ongelmiin. Monipuolisella liikunnalla voidaan parantaa aistien yhteistyötä ja oppimisen edellytyksiä.

Liikunnalla ja liikkumisen myötä saaduilla kokemuksilla on suuri merkitys lapsen omanarvontunnolle sekä käsitykselle omasta itsestään. Lapsen ensimmäisten elinvuosien fyysiset kokemukset vaikuttavat minän rakentumiseen. (Zimmer 2002: 21.) Oman kehon avulla saatujen kokemusten kautta lapsi luo itselleen kuvaa omista taidoistaan ja

omasta minästä. Lapsen fyysis-motoriset kyvyt ovat usein yhteydessä hänen omanarvontuntoonsa. (Zimmer 2002: 24.)

Pienten alle 3-vuotiaiden lasten liikkumista havainnoitaessa tulisi seurata lapsen yleistä suhtautumista liikkumiseen; jaksako lapsi harjoitella uusia taitoja sitkeästi vai luovuttaako hän helposti, miten hän suhtautuu sääntöihin ja saamaansa palautteeseen. Havaintomotorisia taitoja havainnoidessa tulisi kiinnittää huomiota lapsen kykyyn hahmottaa kehonsa; osaako hän toistaa perässä muiden liikkeitä, osaako hän osoittaa pyydettyä kehonosaa. Motorisia taitoja havainnoitaessa tulisi seurata lapsen tasapainoon liittyviä asioita. Lisäksi tulisi havainnoida, millaisista motorisista tehtävistä hän pystyy suoriutumaan itsenäisesti ja, miten hän kykenee käyttämään erilaisia välineitä esimerkiksi palloa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005: 21-22.) Toimintakauden aikana tehtävän säännöllisen havainnoinnin avulla kasvattajan on mahdollista arvioida lapsen liikunnallisten taitojen kehitystä ja havaita mahdolliset tuen tarpeet.

5.6.3.4 Lapsen taiteellisen kokemisen ja ilmaisemisen havainnoiminen

Lasten taiteelliset kokemukset syntyvät musiikin, tanssin, kuvataiteen, draaman ja lastenkirjallisuuden avulla, taidetta monipuolisesti vaalivassa kasvuympäristössä. Varhaiskasvatus ympäristössä lapsella tulee olla mahdollisuus kokea taiteellisia elämyksiä sekä aikaa tutustua taiteen eri alueisiin. Taiteellinen kokeminen ja tekeminen tukee lapsen kehitystä yksilönä ja ryhmän jäsenenä. (Stakes 2005: 23-24.)

Opettajan tulee havainnoida lasten taiteellisia mieltymyksiä ja kykyjä. Esimerkiksi kuvataiteessa lapsen kehittyminen tulee parhaiten näkyväksi havainnoimalla ja dokumentoimalla pitkäaikaisempia projekteja tai työskentelyn eri vaiheita. Valmiin työn tarkastelu ja siitä yhdessä lapsen kanssa keskustelu antaa lapselle tilaisuuden syventää ja tarkentaa työn viestiä. Lapsen kommentit tulee kirjata ylös ja näkyville yhdessä valmiin työn kanssa. Kun töistä keskustellaan yhdessä lapsiryhmän kanssa, muodostuu opettajalle käsitys siitä, missä asioissa lapset tarvitsevat vielä lisäohjausta ja miten suunnata tulevaa toimintaa lasten mieltymysten suuntaan. (Rusanen 2009: 53-54.)

5.7 Pedagoginen dokumentointi

Italiasta kotoisin oleva Loris Malaguzzi on Reggio Emilia – kasvatussuuntauksen johtohahmoja ja kehittäjiä. Reggio Emiliassa on tärkeä osansa lasten havainnoinnilla ja havaintojen dokumentoinnilla. Dokumentointi tekee lapsen oppimisen näkyväksi ja rohkaisee heitä tulemaan oppimisensa keskuksiksi. Dokumentoinnin apuna käytetään muistiinpanoja, valokuvia ja videoimista. Lapsi on aktiivisesti mukana oppimistaan koskettavissa päätöksissä, joista keskustellaan yhdessä opettajien kanssa. Tässä keskusteluvassa ympäristössä lapsi pystyy vapaasti jakamaan omat mielenkiinnon kohteensa kasvattajien ja vanhempiensa kanssa. Tämän tiedon varassa opettajat ja lapset voivat luoda oppimisympäristön, joka tukee ja kehittää oppimista. Tämä vapauttaa ennen pitkää opettajat siitä ajatuksesta, että vain opettajien kuuluu tehdä opetussuunnitelmia. (Kinney-Wharton 2008: 6.)

Reggio Emilia on kokonaisvaltainen kasvatuksellinen projekti lapsen syntymästä kuusi-vuotiaaksi saakka. Teoria perustuu oletukseen lapsesta, jolla on rajattomasti potentiaalia ja oikeuksia. Tarkoituksena on tukea lapsen kasvatusta kaikilla hänen kielillään: ilmaisu, kommunikaatio, symbolinen, tietoinen, eettinen, metaforinen, looginen, mielikuvituksellinen ja sosiaalinen. (Kinney–Wharton 2008: xi-xii)

Reggio Emilia korostaa, että havainnointi ei ole koskaan objektiivista ja ehdotonta vaan se on aina subjektiivista ja suhteellista. Havainnointi tuo esille sen mitä havainnoitsija näkee, ei sitä mitä tapahtuu. Jotta eri näkökulmat saataisiin esille, tarvitaan useampi havainnoitsija ja useampi havainnointikerta. Havainnoitsija valitsee aina näkökulman, tavoitteen ja tarkoituksen havainnointiinsa. Kaikki havainnot dokumentoidaan. (Wallin 2000: 125–126.)

Pedagogisessa dokumentoinnissa kerättyjen dokumenttien avulla reflektoidaan elettyjä prosesseja opettajan, lapsen ja vanhemman kannalta. Dokumentit auttavat palauttamaan mieleen prosessin ja kertyneet kokemukset, oivallukset, onnistumiset, haasteet ja kehittämistarpeet (Rintakorpi 2009: 86.) Dokumentit ovat konkreettisia todisteita prosesseista, joihin lapsi ja aikuinen osallistuivat (Wallin 2000: 127). Työskentelytavan avulla voidaan tarkastella lapsen ja aikuisen toimintaa sekä oppimista. Reflektion avulla saadaan selville lapselle ominainen tapa toimia, tapa hankkia tietoa sekä kehittää omaa oppimistaan. Asioihin palaaminen herättää uteliaisuutta omaan työhön ja lapsiin ja tuo uusia näkökulmia. (Wallin 2000: 127.) Reflektion myötä saadun tiedon avulla

henkilökunta pystyy arvioimaan omaa toimintaansa ja kehittämään uusia tapoja lasten kokonaisvaltaisen kasvun ja oppimisen tukemiseksi. Tämän työskentelytavan avulla myös vanhemmat saavat havainnoida ja arvioida lapsensa kasvatusta. (Rintakorpi 2009: 86.) Keskeistä työskentelyssä on myös koko kasvattajayhteisön yhteinen reflektio (Rintakorpi 2009: 86). Kasvattajayhteisön yhteisen reflektion avulla löytyy uusia näkökulmia ja lähestymistapoja opettajuuteen sekä sen avulla on mahdollista käsittää asioita ja muuttua. (Wallin 2000: 127.) Havainnointi, dokumentointi ja tulkinta muodostavat loppumattoman spiraalin, jotka johtavat aina uusiin havaintoihin, uusiin dokumentteihin ja uusiin tulkintoihin (Wallin 2000: 128).

5.8 Dokumentointi

Dokumentointi vastaa kysymykseen mitä tein (Kankaanranta 1998: 63). Se on prosessien havainnointia sekä kirjaamista myöhempää tarkastelua varten (Rintakorpi 2009: 85). Dokumentoinnin tulee aina perustua lapsen tarkkaan havainnointiin. Pienen lapsen kasvun kansiossa aikuinen pyrkii mahdollisimman hyvin tavoittamaan lapsen näkökulmaa. Dokumentointi vaatii opettajalta herkkyyttä kuunnella ja ymmärtää lasta sekä tukea lapsen kasvua (Kankaanranta 1998: 110).

Johdonmukaisella dokumentoinnilla ja havainnoinnilla saa luotettavan ja kokonaisvaltaisen kuvan lapsesta. Dokumentoinnin perusteella pystytään työskentely ryhmässä suunnittelemaan niin että se palvelee parhaiten kaikkien lasten tarpeita. Dokumentoinnille on tärkeää että työyhteisön jäsenillä on yhteinen kuva mihin dokumentoinnilla pyritään ja miten se käytännössä tehdään. (Rintakorpi 2009: 87.)

5.9 Etiikka

Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksessa lapsen oikeuksista taataan lapselle oikeus tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa. Lapsen näkökulma tulee huomioida lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Saman oikeuden lapsille takaa myös Suomen perustuslaki. Kasvun kansio -työskentelyn periaatteet antavat lapselle mahdollisuuden osallistua oman kansionsa kokoamiseen. Kasvun kansion teosta tulee kertoa lasten vanhemmille etukäteen. Heille on selitettävä mahdollisimman konkreettisesti mitä kasvun kansio tarkoittaa sekä kerrottava mitä tarkoitusta varten lapsesta aineistoa kerätään. Vanhemmillä on oikeus kieltäytyä lapsensa kasvun kansioista. Myös lapset voivat

halutessaan kieltäytyä tekemästä kasvun kansiota. (Kuula, 2011: 148, 234.) Talentian sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet kuvaavat asiakaslähtöisyyden sosiaalialan ammattilaisen työn keskeiseksi periaatteeksi. Ammattieettisesti työhön kuuluu myös halu ja kyky nähdä vaihtoehtoja toiminnalle sekä halu ja kyky mahdollistaa asiakkaan omien näkemysten esiin tuominen. (Talentia 2005: 6.) Eettinen huolenpito ja hoiva rakentuvat dialogissa, jossa huomioidaan lapsen autonomia, autenttisuus ja persoona. Kasvattajien huolenpidossa korostuu empaattisuus. (Niikko 2005: 161.)

6 Kysely päiväkodin henkilökunnalle

Päiväkoti Saniaisessa työskentelee kaksitoista kasvattajaa, neljä lastentarhanopettajaa ja kahdeksan lastenhoitajaa. Teimme koko kasvatushenkilökunnalle suunnatun kyselylomakkeen kasvun kansion käytöstä työvälineenä (liite 1). Heistä kahdeksan vastasi nimettömänä palautettavaan kyselyyn. Kyselyllä kartoitimme työntekijöiden ajatuksia sekä aikaisempia kokemuksia kasvun kansio työskentelystä. Vastausten avulla halusimme selvittää, minkälainen opas helpottaisi kasvun kansio -työskentelyn aloitusta. Saadut vastaukset vahvistivat olettamustamme aloitukseen liittyvästä tuen ja tiedon tarpeesta.

Henkilökunnan käsitykset kasvun kansion sisällöstä olivat melko yhtenäisiä. Heidän mielestään kasvun kansiossa tulisi olla esimerkiksi lapsen piirroksia, valokuvia lapsesta ja perheestä, lasten ajatuksia ja tarinoita sekä kasvattajan kirjaamia kuvauksia lapsen kehityksestä ja toiminnasta päiväkodissa. Vastanneista hieman yli puolella oli kokemusta kansion käytöstä.

Kasvun kansion etuina kasvattajat kokivat lapsen kasvun ja kehityksen seuraamisen sekä mahdollisen tuen tarpeen havaitsemisen. Kansion koettiin myös tukevan lapsen osallisuutta. Vastanneiden mielestä kansio oli myös helppo ottaa mukaan lapsen vanhempien kanssa käytäviin keskusteluihin.

Haasteena työskentelyssä kasvattajat kokivat ajan puutteen. Kansion kokoamista suuressa lapsiryhmässä pidettiin haastavana ja osin tarpeettomana. Vaikeaksi koettiin myös vanhempien osallistaminen kansion kokoamiseen. Sen koonti nähtiin myös enemmän vain vanhempien tehtävänä. Kasvattajat kokivat kansion liian haastavaksi ja työlääksi, mikäli sen työsti jäi vain muutaman kasvattajan varaan.

Kysyimme kasvatushenkilökunnalta heidän tarvetta ohjaukselle tai lisätiedolle työskentelytavasta. Puolet kyselyyn vastanneista katsoi tarvitsevansa lisätietoa. Osa aiemmin kasvun kansiota käyttäneistä ei kokenut tarvitsevansa työskentelystä lisätietoa, mutta päiväkodin yhteisen linjauksen tekeminen kansion sisällöstä koettiin kuitenkin tarpeelliseksi. Osa vastanneista piti kasvun kansiota tarpeettomana eikä siksi halunnut lisätietoa aiheesta.

Näiden vastausten perusteella nousi esille tarve opinnäytetyömme tuottamalle lisätiedolle kasvun kansion -työskentelystä. Työskentelytavan avaaminen ja selkeyttäminen saattaisi lisätä kasvattajien sitoutumista kasvun kansion kokoamiseen päiväkodissa. Opinnäytetyömme tavoitteeksi nousi lastentarhanopettajien pedagogisen osaamisen kasvattaminen lisätiedon avulla. Lastentarhanopettajien tehtäväksi tulisi tiedon välittäminen sekä työskentelytavan käyttöönoton ohjaus ryhmissä.

7 Oppaan tausta ja tavoitteet

Aloitimme opinnäytetyömme teon kokoamalla tietoa varhaiskasvatuksesta, lapsen havainnoinnista ja dokumentoinnista sekä kartoittamalla mikä kasvun kansion on ja mitä se työskentelytapana tarkoittaa. Teorian avulla kasvun kansion käyttömahdollisuudet aukenivat meille uudella tavalla. Kasvun kansiolla on monenlaisia funktioita, kuten kasvatuskumppanuus, lapsen osallisuus ja asiakaslähtöisyys. Opinnäytetyömme rajallisen laajuuden vuoksi valitsimme näkökulmaksemme lastentarhanopettajien ammatillisen osaamisen tukemisen.

Teorian keruun jälkeen toteutimme päiväkodin henkilökunnalle kyselyn. Tulosten perusteella päiväkoditiin kaivattiin lisätietoa kasvun kansiosta työskentelymallina sekä yhteistä linjausta kasvun kansion toteuttamiseen. Kyselystä saadun tiedon pohjalta lähdimme pohtimaan mikä olisi paras tapa tukea ja auttaa opettajia kasvun kansion -työskentelyn aloittamisessa. Päätimme lopulta koota henkilökunnan aikaisempaa teoriatietoa tukevan oppaan kasvun kansiosta ja sen käytöstä. Oppaamme on vahvasti teoriapohjainen, mutta siinä on myös konkreettisia käytännön esimerkkejä. Esimerkein olemme pyrkineet sitomaan teorian käytäntöön, ja näin avaamaan teorian paremmin.

Halusimme koota oppaan, jonka avulla lastentarhanopettajat voisivat omaksua kasvun kansio -työskentelyn toimintatavakseen ja samalla ohjata toimintatavan myös lastenhoitajille. Oppaan sisältö perustuu opinnäytetyötämme varten keräämäämme teorian tietoon. Opas on katsaus kasvun kansion käytöstä varhaiskasvatuksen työskentelyvälineenä. Siinä on tietoa kansion mahdollisesta sisällöstä, lasten havainnoinnista ja dokumentoinnista. Oppaan ja osittain myös opinnäytetyömme ulkopuolelle olemme jättäneet teorian, joka kuuluu jokaisen lastentarhanopettajan ammatilliseen osaamiseen. Oppaan halusimme tehdä pdf -muotoon, jotta kaikilla päiväkodin lastentarhanopettajilla olisi tasapuoliset mahdollisuudet saada se käyttöönsä. Oppaassa olevat esimerkkitekstit ja -kuvat ovat tämän opinnäytetyön tekijöiden tuottamia.

Alun perin ajatuksenamme oli järjestää päiväkodilla ohjausta kasvun kansion käyttöön otosta, mutta kasvattajien ja oman ajankäyttöemme rajallisuuden vuoksi jouduimme luopumaan tästä ajatuksesta. Tekemämme oppaan esittely päiväkodin henkilökunnalle jää näin ollen opinnäytetyömme esittelytilaisuuden yhteyteen. Lastentarhanopettajien tarkempi oppaaseen tutustuminen jää heidän oman aktiivisuutensa sekä työyhteisön rakteiden varaan.

Oppaamme tarkoitus on motivoida lastentarhanopettajia ottamaan kasvun kansio -työskentely yhdeksi työskentelymenetelmäksi lasten havainnoinnin dokumentoinnissa. Haluamme myös laajentaa opettajien näkemystä kasvun kansion käyttömahdollisuuksista sekä sen moninaisuudesta. Toivomme oppaan herättävän kriittistä keskustelua lasten toiminnasta, sen havainnoinnista ja dokumentoinnista sekä samalla edesauttavaa varhaiskasvatustyön kehittämisessä. Yksi oppaan tärkeimmistä funktioista on tukea opettajia kasvun kansion aloittamisprosessissa sekä työskentelytavan omaksumisessa osaksi opettajan omaa toimintaa. Toivomme, päiväkodin henkilökunnan löytävän oppaan avulla, yhteisen linjauksen kasvun kansio -työskentelyyn. Näemme kasvun kansion yhtenä varhaiskasvatuksen hyvistä käytänteistä, joka toimii lapsen kasvun ja kehityksen tukena sekä apuna lastentarhanopettajien ja päiväkodin työn kehittämisessä.

8 Pohdinta

Opinnäytetyömme prosessin aikana pohdimme mahdollisuutta esimerkkikansion koonnitiin osana opinnäytettämme. Esimerkkikansion myötä riskit kansion yksilöllisyyden me-

nettämisestä kuitenkin lisääntyvät. Pohdimme myös mahdollisuutta järjestää lastentarhanopettajille ohjausta kasvun kansio –työskentelyn teoriasta ja kansion koonnista. Tämän opinnäytetyön puitteissa ohjausta ei kuitenkaan ollut mahdollista järjestää. Ohjaustilaisuus voisi toimia opinnäytetyön luonnollisena jatkona. Sen voisi koota vastaamaan henkilökunnan tarpeita esimerkiksi opinnäytetyömme esittelytilaisuudesta saadun palautteen ja toiveiden mukaisesti. Esittelytilaisuudessa olisi hyvä yhdessä pohtia mitä toiveita ja tarpeita henkilökunnalla olisi kasvun kansion ohjauksen suhteen. Saadun palautteen aiomme luovuttaa päiväkotia Saniaisen käyttöön. Meillä ei tällä hetkellä ole jatkosuunnitelmia päiväkodin ohjaukseen liittyen tämän oppaan tiimoilta.

Oppaamme on suunnattu lastentarhanopettajien käyttöön, mutta tietyin muutoksin se voisi olla sovellettavissa myös lastenhoitajien käyttöön. Lastenhoitajilla voi koulutustasostaan ja työvuosistaan riippuen olla erilaisia tietopohjia kasvatuksesta. Hoitajille suunnattuun oppaaseen voisi ajatella teorian tarkempaa avausta ja asioiden konkretisoimista esimerkein sekä kuvallisin materiaalein. Lastenhoitajien kasvatukseen ja lasten kehitykseen liittyvä tietopohja olisi hyvä pitää mielessä hoitajien opasta suunniteltaessa. He saattaisivat, opettajien tavoin, hyötyä yhteisestä ohjauksesta sekä esimerkiksi kansiossa. Meillä ei tällä hetkellä ole jatkosuunnitelmia työstää opasta hoitajille sopivaksi.

Oppaamme käyttö myös muissa päiväkodeissa kasvun kansio –työskentelyn aloituksessa on mahdollista. Se on suunniteltu helpottamaan työskentelyn aloittamista ja keskittyä erityisesti havainnointiin ja dokumentointiin. Kasvun kansiossa on monia ulottuvuuksia ja sen voi rakentaa monella eri tapaa päiväkodin toiveiden mukaisesti. Tämä opas on rakennettu päiväkotia Saniaisessa toteutetun kyselyn pohjalta, mutta sen yleisettävyys muiden päiväkotien käyttöön tietyin muutoksin on mahdollista. Kasvun kansio palvelee jokaisen päiväkodin omia tarpeita ja se tulisi koota jokaiselle lapselle yksilölliseksi kokonaisuudeksi, hänen tarpeitaan vastaamaan.

Lähteet

Aaltonen, Riitta – Lehtinen, Taisto – Leppänen, Kyllikki – Peltonen, Tiina – Tarvo, Marja-Terttu – Tuunainen, Päivi – Viherä-Toivonen, Anne 2008. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3–5 vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa. Oppaita ja työkirjoja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Alijoki, Alisa 2011. Lapsen tuen tarve kielellisessä kehityksessä ja siihen vastaaminen varhaiskasvatuksen keinoin. Teoksessa Nurmilaakso, Marja – Välimäki, Anna-Leena (toim.): Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Opas 13. Helsinki: Unigrafia Oy – Yliopistopaino. 77-85.

Helmi – Helsingin kaupungin sähköinen työpöytä. Verkkodokumentti. Luettu 10.6.2012. Helsingin henki 2012

Heikka, Johanna – Hujala, Eeva – Turja, Leena 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa: Printel Oy.

Hujala, Eeva – Puroila, Anna-Maija – Parrila-Haapakoski, Sanna – Nivala, Veijo 1998. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hujala, Eeva - Turja, Leena 2012. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy.

Hänninen, Sisko-Liisa–Valli, Siiri 1986. Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia. Keuruu. Kustannusosakeyhtiö Otava.

Kankaanranta, Marjatta 1998. Kertomuksia kasvusta ja oppimisesta. Portfoliot siltana päiväkodista kouluun. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kankaanranta, Marjatta–Linnakylä Pirjo 1999. Portfolio tutkimusmenetelmänä lapsuuden kasvu- ja oppimisympäristössä. Teoksessa Hujala, Eeva–Karila, Kirsti–Kinos, Jarmo–Niiranen, Pirkko–Ojala, Mikko–Ruoppila, Isto 1999. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Kaskela, Marja – Kekkonen, Marjatta 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Vaajakoski. Gummerus Kirjapaino Oy.

Kinney, Linda – Wharton, Pat 2008. An Encounter with Reggio Emilia. Children´s Early Learning Made Visible. New York. Routledge.

Kinos, Jarmo – Palonen, Tuire 2012. Varhaiskasvatuksen lähihistoria. Teoksessa Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Toimittanut Kettunen, Pauli–Simola, Hannu 2012. Hämeenlinna. Kariston Kirjapaino Oy.

Kuula, Arja 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laki lasten päivähoitosta 19.1.1973/36

Lipponen, Lasse 2011. Tutkiva oppiminen varhaispedagogiikassa. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus. 31-38.

Mikkola, Petteri – Nivalainen, Kirsi 2009. Lapselle hyvä päivä tänään – näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Saarijärvi: Pedatieto.

Mäkitalo, Anna-Riitta - Ojala, Mikko - Venninen, Tuulikki - Vilpas, Birgitta 2009. Löytöretkellä omaan työhön. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa. Helsinki: Yliopistopaino.

Niikko, Anneli 2000. Portfolio oppimisen avartajana. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Niikko, Anneli 2005. Suorittavasta hoidosta eettisen huolenpitopedagogiikan toteuttamiseen. Joensuu. Joensuun yliopistopaino.

Niiranen, Pirkko 1999. Lasten vuorovaikutuksen havainnointi päiväkodissa. Teoksessa Hujala, Eeva–Karila, Kirsti–Kinos, Jarmo–Niiranen, Pirkko–Ojala, Mikko–Ruoppila, Isto 1999. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Pönkkö, Anneli – Sääkslahti, Arja 2011. Liikkuva lapsi. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva. PS-kustannus. 136-150.

Rintakorpi, Kati 2009. Dokumentointi toiminnan kehittämisen välineenä. Teoksessa Ruokonen, Inkeri - Rusanen, Sinikka - Välimäki, Anna-Leena (toim.): Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Yliopistopaino Oy. 84-89

Ruokonen, Inkeri – Rusanen, Sinikka 2009. Esteettinen kasvattaja kulttuurisena kasvattajana. Teoksessa Ruokonen, Inkeri - Rusanen, Sinikka - Välimäki, Anna-Leena (toim.): Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Yliopistopaino.10-15.

Rusanen, Sinikka 2009. Lapsen kuvista kulttuurin kuviin. Teoksessa Ruokonen, Inkeri – Rusanen, Sinikka – Välimäki, Anna-Leena (toim.): Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa, Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Yliopistopaino Oy. 48-54.

Sannemann, Ritva-Liisa 2012. Varhaiskasvatus saa oman viraston. Helsingin henki 3/2012. 6-8.

Socca 2012. Verkkodokumentti. http://www.socca.fi/kehittaminen/varhaiskasvatus_vkkmetro> Luettu 25.11..2012.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2005. Varhaiskasvatuksen liikunnan suositukset. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Stakes 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Saarijärvi. Gummerus kirjapaino Oy.

Talentia 2005. Arki, arvot, elämä ja etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Helsinki: Painotalo Auranen Oy.

Tast, Eeva 2007. Juuret ja siivet – sosiaalipedagoginen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja 8.vuosikerta. Kuopio. Kopijyvä. 17-50.

Turja, Leena 2011. Tiedekasvatus ja lapsen tutkiva toiminta. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus. 179-194.

Vakkuri, Kai 1999. Leikki ja luovuus. Näin lisää luovuutta leikin avulla. Helsinki: BSV Kirja.

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002. Helsinki. Edita Prima Oy.

Wallin, Karin 2000. Reggio Emilia ja lapsen sata kieltä. Hämeenlinna. Karisto Oy.

Yhdistyneet kansakunnat. Yleissopimus lasten oikeuksista. Nettiasiakirja. <http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko> Päivitetty 05.11.2009 klo 13.15. Luettu 05.01.2013.

Zimmer, Renate 2002. Liikuntakasvatuksen käsikirja. Hämeenlinna. Karisto Oy.

Tiedote henkilökunnalle

Hei,

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Metropolia Ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä liittyen lapsen kasvun kansion käyttöön havainnoinnin ja dokumentoinnin tukena. Opinnäytetyömme avulla meillä on tarkoitus selkeyttää kasvun kansio työskentelyä.

Toivomme, että osallistuisitte opinnäytetyöhömmme vastaamalla oheiseen kyselylomakkeeseen. Vastaukset jätetään nimettöminä kahvihuoneen palautuslaatikkoon. Toivomme teidän vastaavan kyselyymme avoimesti ja palauttavan kyselylomakkeen palautuslaatikkoon 28.3.2013 mennessä. Kyselyyn osallistuminen on vapaaehtoista.

Vastaamme mielellämme kaikkiin kyselyä ja opinnäytetyötämme koskeviin kysymyksiin.

Yhteistyöterveisin

Tea Lindström ja Sari Tiainen
p. (poistettu) p. (poistettu)

KYSELY KASVUN KANSION KÄYTÖSTÄ TYÖVÄLINEENÄ		
1. Mitä lapsen kasvun kansion mielestäsi tulisi sisältää?		
<hr/>		
<hr/>		
<hr/>		
		Kyllä Ei
2. Onko sinulla aikaisempaa kokemusta kasvun kansion käytöstä työvälineenä?		
		☐ ☐
3.A Jos sinulla on aikaisempaa kokemusta kasvun kansion käytöstä, millaisena koit työskentelytavan? Kuvaile lyhyesti työskentelytapaan liittyviä hyötyjä.		
<hr/>		
<hr/>		
<hr/>		
<hr/>		
Kuvaile lyhyesti myös mahdollisia haasteita ja haittoja.		
<hr/>		
<hr/>		
<hr/>		
3.B Mikäli sinulla ei ole aikaisempaa kokemusta kasvun kansiosta työvälineenä, millaisia odotuksia työmuoto sinussa herättää? Kuvaile lyhyesti olettamasi hyödyt ja haitat.		
<hr/>		
<hr/>		
<hr/>		
		Kyllä Ei
4. Kaipaatko ohjausta tai lisätietoa kasvun kansion käytöstä työvälineenä?		
		☐ ☐
A.Mikäli vastasit kyllä, millaista? (perehdytystä, opas vihkosta aiheesta...)		
<hr/>		
<hr/>		
<hr/>		
B.Mikäli vastasit ei, miksi et?		
<hr/>		
<hr/>		
<hr/>		
<hr/>		
<hr/>		
Kiitos vastauksestasi!		

OPAS
KASVUN KANSIO
-TYÖSKENTELYYN
PÄIVÄKODISSA

Tea Lindström – Sari Tiainen 2013

Tämä opas on suunniteltu lastentarhanopettajille, jotka ovat aloittamassa kasvun kansio -työskentelyä.

Oppaan tarkoitus on antaa ideoita ja ajatuksia kasvun kansio -työskentelyn toteuttamiseen.

Tämä opas on toteutettu osana sosionomin ammattikorkeakoulututkintoon liittyvää opinnäytetyötä.

Mikä on kasvun kansio?

Kasvun kansio kuvaa lapsen kasvua, kehitystä ja elämää kodin ulkopuolella. Sen keskeisimpänä tehtävänä on lapsen yksilöllisen kasvun ja kehityksen seuraaminen sekä reflektoinnin ja arvioinnin apuna toimiminen.

Kansioon kerätään lapsen päivähoitoajalta lapsen itsensä aikuisen ohjaamana valitsemia töitä tai pienimmillä lapsilla aikuisten valitsemia töitä. Toisin sanoen kasvun kansio on huolellisesti valittuja asioita ja tuotoksia, jotka on organisoitu yhteen tarkoituksellisesti.

Kasvun kansiolla on todettu olevan myönteinen vaikutus oppimiseen, kehittymiseen sekä kasvuun. Se on käytössä todettu joustavaksi lähestymistavaksi kasvun, oppimisen ja kehityksen monimuotoisuuden edistämiseen.

Kasvun kansiolla on todettu olevan myönteinen vaikutus lapsen itsetunnon kehittymiseen ja vahvistumiseen itsearviointin välityksellä. Lapsen itsearviointin kautta kansi tuo esille lapsen yksilöllisiä oppimisen piirteitä, oppimiskokemuksia, vahvuusalueita sekä kehittämishaasteita. Lapsen itsetuntemus vahvistuu ja se ilmenee lapsen lisääntyneenä tietoisuutena ja kiinnostuksena omaan kasvuun ja oppimiseen.

Lapsen saavutuksia on tärkeää tarkastella myönteisessä valossa painottaen mitä lapsi jo osaa eikä sitä mitä hän ei oppinut. Tärkeää on myös lapsen kasvun ja kehityksen sitouttaminen aikajanelle, joka osoittaa mistä lapsi on tullut ja mihin suuntaan hän on menossa.

Kasvun kansion tärkein funktio on tuoda näkyville lasten kokemuksia. Lasten kannalta kasvun kansion keskeisimmäksi funktioksi on muodostunut itsetuntemuksen vahvistuminen valintojen ja reflektion avulla.

Kasvun kansio toimii välineenä varhaiskasvatuksen henkilökunnan työn kehitykselle ja päiväkotiryhmän toiminnan lapsilähtöiselle suunnittelulle. Se on myös erinomainen väline opetussuunnitelman arvioinnissa.

Kasvun kansio on silta päiväkodin ja kodin välillä sekä tiedonvälittäjänä siirtymä- ja muutostilanteissa mm. siirryttäessä päiväkotiryhmien välillä tai esiopetukseen tai alkuopetukseen.

Vanhempien osallistuminen ja työskentelyyn sitoutuminen ovat olennaisia tekijöitä kasvun kansio -työskentelyssä. On tärkeää että vanhemmat ovat tietoisia mikä kasvun kansio on ja miksi sitä tehdään.

Heille on hyvä selittää että kansio toimii tiedonlähteenä lapsen elämästä kodin ulkopuolella sekä tärkeänä tiedonlähteenä lapsen vaihtaessa päiväkodin ryhmästä toiseen tai päiväkodista toiseen ja lopulta päiväkodista kouluun.

Vanhemmat voivat osallistua kasvun kansion tekemiseen valitsemalla siihen lapsen töitä, käymällä keskustelua lastentarhanopettajan kanssa lapsen edistymisestä sekä auttamalla lastentarhanopettajaa tekstien liittämässä kasvun kansioon.

Mitä kasvun kansioon?

Kasvun kansion sisällöstä ei ole olemassa vain yhtä oikeaa mallia. Lapsilähtöisesti toteutettu kansio on aina erilainen ja yksilöllinen. Kansion tulisi olla avoin kehys, johon lapsi tekee näkyväksi oman elämänsä ja osaamisensa kuvan.

Kasvun kansio on ikkuna kokemusten, ajatusten, toiminnan ja oppimisen tarkasteluun. Kansion avulla tulisi pystyä seuraamaan lapsen elämää päiväkodista kouluun. Siihen tulisi valita vain sellaisia papereita ja muuta materiaalia, mitä lapsi kuljettaa mukanaan vuodesta toiseen.

Konkreettisesti ajateltuna kasvun kansio voi olla ulkomuodoltaan minkäläinen tahansa. Useimmiten se on kuitenkin mappikansio, johon on helppoa koota papereita ja asioita.

Kasvun kansio voi sisältää kuvallista, kirjoitettua tai audiovisuaalista materiaalia. Näitä voivat olla mm. kuvat, ääninauhat, videotallenteet, runot, tehtävät, laulut, lempitarinat, haastattelut, askartelutyöt ja piirrokset. Tuotetut materiaalit voidaan kerätä ensin erilaisiin keräyssalkkuihin, joista sitten lapsen kanssa suoritetaan valinta kansioihin.

Kansion löyhä rakenne antaa päiväkodeille ja ryhmille mahdollisuuden laatia myös yhteisesti dokumentoitavia asioita. Kansion rakentaminen erilaisten sisältöalueiden avulla auttaa lasta näkemään oppimisensa eri ulottuvuudet vaikka ne työskentelyssä ovatkin koko ajan läsnä.

Lapsen osallistuminen kansion kokoamiseen on yksi olennaisimmista asioista kasvun kansio -työskentelyssä. Tärkeää tässä valintaprosessissa on aikuisen ohjaus. Ohjauksen tulee kuitenkin tapahtua niin että lapsi itse tekee päätökset kansioon tulevista töistä. Kansioon liitettäviin dokumentteihin on tärkeää liittää lapsen oma reflektio työstä sekä selitys miksi hän valitsi juuri kyseisen työn. Työllä on oltava merkitystä lapselle itselleen.

Miksi kasvun kansio?

Kun lapsi otetaan mukaan omien töidensä arviointiin, hänet nähdään aktiivisena ja itsenäisenä, omaan toimintaansa ja oppimiseensa vaikuttavana, omien merkitysten luojana. Lapsella on arvokas näkökulma omaan oppimiseensa ja työskentelyynsä.

Lapsen esitellessä kansiotaan muille lapsille tai aikuisille, on siitä syntyvällä vuorovaikutuksella olennainen osa kasvun kansio-työskentelyssä. Näissä tilanteissa saatujen uusien näkemysten kautta lapsen oppiminen laajenee. Kansioon valittujen töiden kautta lapsi oppii perustelemaan ajatuksiaan toisille. Kansioon tutustujat oppivat lapsesta uusia asioita sekä syventävät lapselle kansion sisältämiä asioita.

Kasvun kansio antaa kattavan kuvan lapsen osaamisesta sekä auttaa opettajaa muodostamaan käsityksen lapsen kiinnostuksen kohteista.

Havainnoinnin ja arvioinnin kautta voidaan tunnistaa lasten yksilölliseen kehitykseen liittyviä erityistarpeita. Kasvun kansio antaa opettajalle mahdollisuuden tarkastella tehtyjä suunnitelmia sekä arvioida niiden toteutumista tavoitteisiinsa nähden.

Kansio on hyvä ottaa mukaan myös vanhempien kanssa pidettäviin keskusteluihin.

Lapsen toiminnan havainnointi

Opettajan tehtäviin kuuluu havainnoida lasta ja lapsen toimintaa sekä hänen toimintaympäristöään. Opettajan on hyvä havainnoida lasta erilaisissa toimintaympäristöissä, jotta lapsesta ja hänen tarpeistaan muodostuisi opettajalle kokonaisvaltainen käsitys

Säännöllisen havainnoinnin kautta opettaja voi suunnitella toiminnan vastaamaan lasten tarpeita ja kykyjä.

Havainnoitsija voi olla tilanteessa läsnä toimijana, avustajana tai organisoijana. Tarvittaessa tilanteisiin puututaan ja lapsia ohjataan ja autetaan.

Voidakseen tehdä lapsiryhmän tarpeita vastaavan toimintasuunnitelman tulee opettajan havainnoida lasten toimintaa sekä yksin että vertaisryhmässä, heidän luontaista leikkiään, kielellistä kehitystä, vuorovaikutustaitoja, liikkumista, tutkimista sekä taiteellista kokemista ja ilmaisemista.

Havainnoidessaan opettajan tulee kiinnittää huomiota myös siihen, miten toimintaympäristö tukee lapsen toimintaa ja oppimista.

Lapsen kielellisen ja sosiaalisen kehityksen havainnointi

Lapsen kielellistä kehitystä tulee tarkastella niin yksilöllisellä tasolla kuin lapsen ja hänen sosiaalisen ja fyysisen ympäristönsä välisissä vuorovaikutustilanteissa. Opettajan tulee siis havainnoida jokaisen lapsen yksilöllisiä kommunikointitaitoja sekä sitä kuinka lapset kommunikoivat keskenään. Havainnointi tulisi toteuttaa arjen luonnollisissa tilanteissa.

Havainnoinnissa huomio tulee kiinnittää lapsen sosiaalisiin taitoihin, minäkäsitykseen, itsetuntoon sekä itsesätelyyn ja oppimisvalmiuksiin.

Lapsen sosiaalisia taitoja havainnoidaan erilaisissa vuorovaikutustilanteissa.

Tässä erään esikoulu-ikäisen pojan tarina:

HOPEAJOULU

'Olipa kerran sisilisko nimeltä Hopeajoulu. Hopeajoulu oli kiiltävän hopea. Hopeajoulun lempi tekemistä oli uinti. Hänen lempiystävänsä olivat Sissi Saukko ja Kalle Kyy. Hänen kotinsa sijaitsi ihanassa saniaismetsässä. Eikä siellä ollut käynyt ihmisiä. Mutta eräänä päivänä asiat muuttuivat. Ensin tuli ihminen, sitten toinen ja lopulta tuhansia ihmisiä. Oli pakko keksiä ratkaisu. Se oli todella vaikeaa, mutta sitten oli pakko lähteä metsästä.'

Poika 7v.

Lapsen leikki ja sen havainnointi

Leikki on lapselle tärkeä oppimisen väline. Leikissä lapsi harjoittelee kehitystasonsa yläpuolella olevia asioita, jäsentää kokemuksiaan ja pyrkii ymmärtämään todellisuutta. Leikki myös tukee lapsen persoonallisen ja abstraktin ajattelun kehittymistä.

Opettajan havainnoissa leikkiä hänen tulee yksittäisten lasten toiminnan lisäksi kiinnittää huomiota myös koko lapsiryhmän toimintaan ja erilaisiin tapahtumiin ryhmän sisällä. Leikin kautta voi tulla näkyväksi asioita, jotka eivät välttämättä näy muussa ohjatussa toiminnassa. Leikki paljastaa lasten ajatuksia ja näkemyksiä sekä miten he asioita pohtivat.

Havainnoimalla leikkiä opettaja saa käsityksen siitä, miten lapset ovat omaksuneet varhaiskasvatuksessa aiemmin käsitellyt asiat.

Tiedollisten ja taidollisten asioiden lisäksi opettajan tulee havainnoida lasten sosiaalista kehitystä ja emotionaalisia kykyjä. Leikki antaa opettajalle mahdollisuuden seurata lapsen kehitystä kaikilla kehityksen, kasvun ja oppimisen alueilla.

Havainnoimalla ja dokumentoimalla lasten leikkiä opettajalle muodostuu käsitys siitä, miten leikkiä ja oppimista pystytään tukemaan ja rikastuttamaan.

Liikkuminen

Havainnoimalla lapsen motorisia taitoja kasvattajalle muodostuu käsitys lapsen liikunnallisista taidoista sekä siitä, miten lapsi kykenee ohjaamaan ja säätelemään omaa toimintaansa.

Havaintomotorisia taitoja havainnoidessa tulisi kiinnittää huomiota lapsen kykyyn hahmottaa kehonsa; osaako hän toistaa perässä muiden liikkeitä, osaako hän osoittaa pyydettyä kehonosaa. Motorisia taitoja havainnoitaessa tulisi seurata lapsen tasapainoon liittyviä asioita.

Lisäksi tulisi havainnoida, millaisista motorisista tehtävistä lapsi pystyy suoriutumaan itsenäisesti ja, miten hän kykenee käyttämään erilaisia välineitä, kuten esimerkiksi palloa.

Liikkuessaan lapsi tutustuu ympäristöönsä ja oppii uutta.

Varsinkin pienten alle 3-vuotiaiden lasten liikkumista havainnoitaessa tulisi seurata lapsen yleistä suhtautumista liikkumiseen; jaksako lapsi harjoitella uusia taitoja sitkeästi vai luovuttaako hän helposti, miten hän suhtautuu sääntöihin ja saamaansa palautteeseen.

Lapsen taiteellisista kokemuksista

Lasten taiteelliset kokemukset syntyvät musiikin, tanssin, kuvataiteen, draaman ja lastenkirjallisuuden avulla, taidetta monipuolisesti tarjoavassa kasvuympäristössä.

Opettajan tulee havainnoida lasten taiteellisia mieltymyksiä ja kykyjä. Valmiin työn tarkastelu ja siitä yhdessä lapsen kanssa keskustelu antaa lapselle tilaisuuden syventää ja tarkentaa työn viestiä. Lapsen kommentit tulee kirjata ylös ja näkyville yhdessä valmiin työn kanssa.

Tutkimisesta

Tutkiminen on yksi lapselle ominainen tapa oppia ja tutustua ympäristöönsä. Opettajan tulee seurata mihin asioihin lapsen kiinnostus kohdistuu, miten lapsi tutkii erilaisia materiaaleja, kerää tietoa, tekee havaintoja ja miten hän havaintojaan pyrkii selittämään.

Lasten oppimisprosessien edetessä opettaja havainnoi miten lapset kuvailevat tekemiään huomioita ja ajatuksiaan muille. Opettaja seuraa miten lapset vertailevat ajatuksiaan, muodostavat niistä laajempia kokonaisuuksia sekä oppivat yleistämällä asioita.

Tekemänsä havainnot opettaja kirjaa ylös.

Havainnointi tuo esille sen mitä havainnoitsija näkee, ei sitä mitä tapahtuu. Jotta eri näkökulmat saataisiin esille, tarvitaan useampi havainnoitsija ja useampi havainnointikerta.

Kaikki havainnot dokumentoidaan.

Dokumentointi

Dokumentointi vastaa kysymykseen mitä tein. Se on prosessien havainnointia sekä kirjaamista myöhempää tarkastelua varten.

Dokumentointi tekee lapsen oppimisen näkyväksi ja rohkaisee lapsia tulemaan oppimisensa keskuksiksi. Dokumentoinnin apuna käytetään muistiinpanoja, valokuvia ja videoimista.

Dokumentit auttavat palauttamaan mieleen prosessin ja kertyneet kokemukset, oivallukset, onnistumiset, haasteet ja kehittämistarpeet.

Dokumentit ovat konkreettisia todisteita prosesseista, joihin lapsi ja aikuinen osallistuivat. Työskentelytavan avulla voidaan tarkastella lapsen ja aikuisen toimintaa sekä oppimista.

Havainnointi, dokumentointi ja tulkinta muodostavat loppumattoman spiraalin, joka johtaa aina uusiin havaintoihin, uusiin dokumentteihin ja uusiin tulkintoihin.

Dokumentointi vaatii kasvattajalta herkkyyttä kuunnella ja ymmärtää lasta sekä tukea lapsen kasvua.

Johdonmukaisella havainnoinnilla ja dokumentoinnilla saadaan luotettava ja kokonaisvaltainen kuva lapsesta. Dokumentoinnin perusteella pystytään työskentely ryhmässä suunnittelemaan niin että se palvelee parhaiten kaikkien lasten tarpeita.

Dokumentoinnille on tärkeää että työyhteisön jäsenillä on yhteinen kuva siitä mihin dokumentoinnilla pyritään ja miten se käytännössä tehdään.

Kasvun kansion eettisyys

Ammattieettisesti varhaiskasvatuksessa tehtävään työhön kuuluu myös halu ja kyky nähdä vaihtoehtoja nykyiselle toiminnalle sekä halu ja kyky mahdollistaa lapsen omien näkemysten esiin tuominen.

Kasvun kansio -työskentelyn periaatteet antavat lapselle mahdollisuuden osallistua oman kansionsa kokoamiseen. Kasvun kansion teosta tulee kertoa lasten vanhemmille etukäteen. Heille on selitettävä mahdollisimman konkreettisesti mitä kasvun kansio tarkoittaa sekä selvittää mitä tarkoitusta varten lapsesta aineistoa kerätään. Vanhemmilla on oikeus kieltäytyä lapsensa kasvun kansista. Myös lapset voivat halutessaan kieltäytyä tekemästä kasvun kansiota.

Mukavin kesämuisto

*'Mökillä uimassa...pikkasen kylmää...
Satoi ja satoi ja tuli ukkoskuuro.
Sitten oltiin hiekkasaarella mökillä.
Menin kattomaan sorsia siellä saarella'*

Tyttö 3v.

Kirjallisuusluettelo

- Heikka Johanna, Hujala Eeva ja Turja Leena 2009: Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa
- Hujala Eeva, Karila Kirsti, Kinos Jarmo, Niiranen Pirkko, Ojala Mikko ja Ruoppila Isto 1999: Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä.
- Kankaanranta Marjatta 1998: Kertomuksia kasvusta ja oppimisesta. Portfoliot siltana päiväkodista kouluun.
- Kinney Linda and Wharton Pat 2008. An Encounter with Reggio Emilia. Children´s Early Learning Made Visible.
- Kupila Päivi (toim.) 2004: Arvioidaan yhdessä. Näkökulmia arviointiin varhaiskasvatuksessa.
- Nurmilaakso Marja ja Välimäki Anna-Leena (toim.) 2011: Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. THL:n Opas 13.
- Ruokonen Inkeri, Rusanen Sinikka ja Välimäki Anna-Leena (toim.) 2009: Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. THL:n Opas 13.